

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 21.04.2019
Kabul Tarihi / Date Accepted : 02.12.2019
Yayın Tarihi / Date Published : 31.12.2019

 <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2019..-556602>

ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN İŞ YAŞAMINA GEÇİŞ SÜRECİNE İLİŞKİN ÖĞRETMENLERİN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Mihriban SÖNMEZ¹, Elif SAZAK²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinde öğretmen ve okul yöneticilerinin bilgi düzeylerini, bu süreçteki çalışmalarını sorumluluklarını, karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir. Araştırma verileri, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Bolu ve Düzce il merkezlerindeki Özel Eğitim İş Uygulama Merkezleri ve Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde görev yapan 17 meslek öğretmeni ve 10 okul yöneticisinden toplanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme soruları formu ve kontrol listesinden elde edilen verilerin karşılaştırılmasıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, zihin yetersizliği olan bireylerin eğitim aldıkları okullarda görev yapan meslek öğretmenleri ve okul yöneticilerinin geçiş, geçiş hizmet planı ile ilgili bilgilerinin yetersiz olduğu, bu konuda herhangi bir uygulama yapmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen ve okul yöneticilerinin, iş yaşamına geçişin sağlanamaması, mesleki uygulamanın gerçekleştirilememesi, materyal eksikliği, işbirliği yapılamaması gibi sorunlarla karşılaştıkları bulgularına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular ilgili literatür kapsamında tartışılmış, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde bireyselleştirilmiş geçiş hizmet planlarının hazırlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zihin yetersizliği olan birey, mesleki eğitim, iş yaşamına geçiş, bireyselleştirilmiş geçiş hizmet planı, istihdam.

INVESTIGATION OF THE VIEWS OF TEACHERS AND SCHOOL ADMINISTRATORS ON THE TRANSITION PROCESS OF INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the knowledge levels of teachers and school administrators, their work in this process, their responsibilities, the problems they face and their solution suggestions during the transition process of individuals with intellectual disabilities to work life. The research data were collected from 17 vocational teachers and 10 school administrators who work in Special Education Job Application Centers and Special Education Vocational Training Centers in Bolu and Düzce city centers in the 2016-2017 academic year. Qualitative research method was used in the research. The data of the research was obtained by comparing the data obtained from the semi-structured interview questions form and the checklist. As a result of the research, it was concluded that the knowledge of the vocational teachers and school administrators working in the schools where the individuals with intellectual disabilities are insufficient about the transition and transition service plan and that they do not do any practice on this issue. It was found that teachers and school administrators face problems such as failure to transition to work life, inability to perform professional practice, lack of material, and failure to cooperation. The findings are discussed within the scope of the related literature, and it is concluded that transition service plans should be prepared for the transition of individuals with mental deficiency to work life.

Keywords: individuals with intellectual disabilities, vocational education, transition to work life, individualized transition service plan, employment

¹ mihribansonmezz@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8456-9258>

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, elifsazak@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3530-9588>

1.GİRİŞ

Toplum fiziksel, sosyal ve ekonomik özelliklere sahip insanların bir araya gelmesinden oluşan bir yapıdır. Birlikte yaşama ihtiyacından doğan bu yapı oldukça karmaşık olmasına rağmen insanlar çeşitli şekillerde örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenmede geçmişten günümüze birey kavramı önem kazanmıştır. Bunun sonucunda insana verilen değerdeki değişimler özel gereksinimli bireylere farklı açıdan bakılmasına sebep olmuştur.

1975 yılında çıkarılan “Engelli Çocuklar İçin Eğitim Kanunu (Education for All Handicapped Children Act-EHA)” özel gereksinimli bireylerin eğitimi üzerinde en büyük etkiye sahip yasa olmuştur. Bu yasa ile tüm özel gereksinimli bireylerin ücretsiz eğitim alması, her bireyin kendi gereksinimlerine uygun bireysel programlar hazırlanması ve özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla aynı ortamda eğitim almaları gibi önemli kararlar alınmıştır. Zaman içerisinde gözden geçirilen yasa, yeni düzenlemeyle 1997 yılında “Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi Kanunu (Individuals with Disabilities Education Act-IDEA)” adını almıştır. Bu yasa ile yukarıdakilere ek olarak özel gereksinimli bireylere iş bulma, işe yerleşme, ulaşım, iletişim ve diğer kamusal hizmetlerle ilgili haklar sağlanmıştır. Ayrıca 1990 yılında yürürlüğe giren “Yetersizliği Olan Amerikalılar Kanunu (Americans with Disabilities Act Amendments Act-ADAAA)” ile özel gereksinimli her çocuğun bireyselleştirilmiş eğitim programına, ortamdaki ortama gerçekleştirilen yatay ve kurumdan kuruma gerçekleştirilen dikey geçişlerini kolaylaştırmak için geçiş planları eklenmesi zorunlu hale getirilmiştir. Böylece işe yerleştirilme sürecinin dikkatli planlanmasının altı çizilmiştir.

Geçişler genel olarak dikey ve yatay geçiş olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Dikey geçişler, özel gereksinimli bireyin zamanlı ve sıralı bir şekilde bir sistemden başka bir sisteme geçişi (erken müdahaleden okul öncesine, okul öncesinden anasınıfına geçiş) olarak tanımlanırken, yatay geçişler ise özel gereksinimli bireye farklı ortam ve kişiler tarafından sunulan hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Kagan, 1992; akt. Rosenkoetter, Whaley, Hains ve Pierce, 2001). Dikey geçişler arasında yer alan orta öğretimden işe ve mesleğe geçiş özel gereksinimli bireyler için ayrıca önem taşımaktadır (Halpern, 1994).

İşe ve mesleğe dikey geçişi Snell ve Brown (2011), istihdam edilebilmek için sağlanan hizmetler ve istihdam deneyimlerini içeren sonuç odaklı bir süreç olarak tanımlamışlardır. İş yaşamına geçiş lise ve sonrasında kapsamaktadır ve okulun sunduğu güvenli yapı ile mesleğin fırsatları ve riskleri arasında köprü görevini üstlenmektedir. Özel gereksinimli bireylerin istihdam edilebilmeleri, bilgi, beceri, istek ve yetenekleri doğrultusunda bir işe yerleştirilebilmeleri için geçiş sürecin ayrıntılı olarak planlanması gerekmektedir (Wood, 2006). Bu süreçte sadece Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlanması yeterli görülmemekte, BEP’e ek olarak Bireyselleştirilmiş Geçiş Hizmet Planı (BGHP) hazırlanması, 9. sınıftan itibaren uygulanması, süreç içerisinde gerekli değerlendirmelerin yapılarak bu bireylerin aldıkları eğitim doğrultusunda işe yerleştirilmesine vurgu yapılmaktadır (Wood, 2006).

Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi Kanunu’nda (IDEA, 2004, s.2658) yapılan değişikliklerle bireyselleştirilmiş geçiş hizmetleri şu şekilde tanımlanmıştır; “zihin yetersizliği olan bireyler için sonuç odaklı bir süreç içerisinde koordine edilmiş etkinlikler bütünüdür”. Ayrıca bireyselleştirilmiş geçiş hizmet planlarında dikkat edilmesi gerekenler IDEA (2004)’da şu şekilde belirtilmiştir; a) okul sonrası hayatını kolaylaştırmak için öğrenciye bağımsız yaşam, toplum katılımı, yetişkin eğitimi, yetişkin hizmetleri; lise sonrası eğitimi için akademik ve işlevsel beceriler, mesleki eğitim ve istihdam da dahil olmak üzere geliştirilmelidir. b) öğrencinin bireysel özelliklerini dikkate alarak güçlü yanları, tercihleri ve çıkarları gözetilmelidir. c) okul sonrası yetişkin yaşama geçiş hedefleri günlük yaşam becerileri, diğer okul sonrası beceriler ve hizmetler toplumsal deneyimi geliştirmeyi amaçlarken, geçiş hizmetleri planı genellikle işlevsel mesleki bir değerlendirme olmalıdır. Her öğrenci için bireysel olarak hazırlanan planda bütüncül bir yaklaşım ile bağımsız yaşama hazırlık amaçlanmaktadır.

Ülkemizdeki uygulamalara bakıldığında ise özel gereksinimli bireylerin eğitim, sağlık, bağımsız bir şekilde hayatlarını sürdürebilme, iş edinim ve istihdamı kapsamında yapılan mevcut yasal düzenlemeler arasında 657 sayılı Devlet Memurluğu Kanunu (1965), 4857 sayılı İş Kanunu (2003), 5378 sayılı Özel Gereksinimli Olan Bireyler Kanunu (2005), Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006), Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik (2006), Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2009) ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009) bulunmaktadır. Bu yasal düzenlemeler ile özel gereksinimli bireyleri iş yaşamına hazırlayan gerekli izleme ve yöneltme çalışmalarını yapan hükümler arasında; işe yönelik eğitim programlarının uygulandığı eğitim kurumlarının açılması, hazırlanan özel sınavlar ile devlet memuru olarak atamalarının yapılması, özel sektördeki işletmelere belirli oranda özel gereksinimli birey çalıştırma yükümlülüğünün getirilmesi ve ayrıca istihdam koşullarının sürekliliği, kariyer gelişimi ve sağlıklı, güvenli çalışma koşulları da dahil olmak üzere her hususta ayrımcılığı yasaklayan hükümler yer almaktadır.

İş ve meslek sahibi olmak okul hayatından sonra toplumsal hayata geçişte özel gereksinimli bireyler arasında yer alan zihin yetersizliği olan bireyler için de oldukça önemlidir. Zihin yetersizliği olan her bireyin de bir işte

çalışması ekonomik olarak gelir elde etmesi, sosyal kimlik kazanmasını, özgüven sahibi olmasını ve toplum içinde kendini kanıtlamasını sağlamaktadır (Güneş ve Akçamete, 2014). Bu sebeple bireylerin okuldan iş ve meslek yaşamına geçişlerinin başarılı bir şekilde gerçekteşebilmesi ve iş hayatına dahil edilebilmeleri, gerekli koşulların sağlanması ve farklı disiplinlerin bir araya gelerek işbirliği içerisinde çalışmalarını gerektirmektedir (Sheldon-Wildgen ve Sherman, 1980; akt. Wehman, 2006; Yücesoy, 2002).

Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili literatür incelendiğinde zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişini planlamaya yönelik bilgilendirici çalışmalara (Cummings, Maddux ve Casey, 2000; Dunn, 1996; Halpern, 1994; King, Baldwin, Currie ve Evans, 2006; Kohler ve Field, 2003; Mazzotti ve diğerleri 2009; Mellard ve Lancaster, 2003), geçişle ilgili görüşlerin belirlenmesine yönelik çalışmalara (Cobb ve Alwell, 2009; Davies ve Beamish, 2009; Ferguson, Ferguson ve Jones, 1988; Foley, Dyke, Girdler, Bourke ve Leonard, 2012; Hendricks ve Wehman, 2009; Landmark, Ju ve Zhang, 2010; Phelps ve Hanley-Maxwell, 1997; Stewart, Law, Rosenbaum ve Willms, 2002; Test ve diğerleri 2009; Wehman ve diğerleri 2014) ve uzun süre devam eden uygulama sonuçlarının değerlendirildiği niceliksel çalışmalara (Baer, Daviso, Flexer, McMahan Queen ve Meindl, 2011; Baer ve diğerleri 2003; Bang ve Lamb, 1997; Blackorby ve Wagner, 1996; Carter, Austin ve Trainor, 2012; Carter, Trainor, Cakiroğlu, Swedeen ve Owens, 2010; Carter, Trainor, Ditchman, Swedeen ve Owens, 2011; Cawthon, Wendel, Bond ve Garberoglio, 2016; Cihak, Kessler ve Alberto, 2008; Cimera, Burgess ve Bedesem, 2014; Cimera, Burgess ve Wiley, 2013; Evert-Cimera, 2010; Harvey, 2002; Lehmann, Bassett, Sands, Spencer ve Gliner, 1999; Wagner, 1992; Wagner, Newman, Cameto, Javitz ve Valdes, 2012) rastlanmaktadır. Ülkemizde ise zihin yetersizliği olan bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin okul yöneticisi ve öğretmenlerin görüşlerinin incelendiği (Gündoğdu, 2010) ve gelişimsel geriliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinin incelendiği (Gürsel, Ergenekon ve Batu, 2007) çalışmalara rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalar arasında zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecini konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa zihin yetersizliğinin, Türkiye Özürlüler Araştırması (2002) sonuçlarına göre, Türkiye nüfusundaki %0,48'lik (yaklaşık 400.000) oranı ile diğer yetersizlik türlerine göre en yüksek yetersizlik türlerinden biri olduğu söylenebilir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş gücüne katılım oranlarına bakıldığında ise %5,8'inin (yaklaşık 23.000) istihdam edildiği verisine ulaşılmaktadır (TÜİK, 2010). Araştırma verilerine bakıldığında zihin yetersizliği olan birey sayısının çok olduğu, fakat istihdam edilen birey sayısının aksi yönde olduğu görölmektedir. Bu araştırma, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecindeki uygulamalara ilişkin mevcut durumu ortaya koymasını, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamını ve geçiş konularının incelenmesi, mevzuatta yapılabilecek değişikliklere önerilerde bulunması açısından önemli görölmektedir.

Zihin yetersizliği olan bireyler karmaşık işlemlerle baş etmede zorluk yaşamaktadırlar (Erdem, 2017). Hem istihdam edilen birey sayısının arttırılması hem de iş ve meslekle ilgili karmaşık işlemleri yerine getirmede zorluk yaşamamaları için zihin yetersizliği olan bireylerin geçiş süreçlerinin planlanmalıdır. Türkiye'de gerçekteşirilen tüm olumlu çalışmalara, oluşturulan ulusal mevzuatlara rağmen bu konunun yeterince incelenmediği göze çarpmaktadır. Oysa yapılacak çalışmalar ile özel gereksinimli olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinin incelenmesi, süreçte var olan eksikliklerin giderilmesi, yapılan yanlış uygulamaların düzeltilmesi ve iş gücüne katılım oranlarının arttırılması sağlanmalıdır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinde öğretmen ve okul yöneticilerinin bildiklerini, bu süreçte yaptıklarını, sorumluluklarını, karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin bilgi düzeyleri nasıldır?
- 2- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin sorumluluklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 3- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin yaptıkları çalışmalara ilişkin görüşleri nelerdir?
- 4- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen, okul yöneticileri ve zihin yetersizliği olan bireylerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- 5- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen, okul yöneticileri ve zihin yetersizliği olan bireylerin karşılaştıkları bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araştırmanın katılımcıları, verilerin toplanması ve analiz edilmesinden bahsedilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinde öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerini incelemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, konu ya da konuları doğal ortamlarında inceleyen araştırmaya konu olan insanların getirmiş olduğu olguyu anlamlandırma ve yorumlama çabasıdır (Denzin ve Lincoln, 1998, s. 8). Yıldırım, Şimşek (2013, s.45) ise nitel araştırmayı gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymayı amaçlayan bir süreç olarak tanımlamışlardır. Nitel araştırmalar üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar yorumlayıcı olması yani öznel veriyi araştırması, kişiyi doğal ortamında incelemesi ve çoklu yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmesidir (Sever, 2015, s. 402).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan durum, olay, olgu, kişilerle çalışmanın gerçekleştirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada ölçüt örnekleminin temelini oluşturan ölçütü; zihin yetersizliği olan bireyleri iş yaşamına hazırlayan öğretmen ve okul yöneticileri oluşturmaktadır. Bu ölçüt doğrultusunda araştırmanın katılımcılarını, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Bolu ve Düzce il merkezlerindeki Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı tüm özel eğitim iş uygulama merkezleri ve özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde görev yapan bütün meslek öğretmenleri ve okul yöneticileri oluşturmaktadır. Yapılan bu araştırma kapsamında iş uygulama ve mesleki eğitim merkezlerinin seçilmesinin nedeni zihin yetersizliği olan bireylerin bu okullarda iş yaşamına (meslek eğitimi) yönelik eğitim almaları ve bu okulları bitirdikten sonra iş yaşamına geçiş yapma olanağı bulmalarınıdır. Ayrıca meslek öğretmenlerinin seçilme nedeni zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişine yönelik eğitim vermeleri ve öğrencilerin BEP'lerini bu doğrultuda hazırlamalarıdır. Okul yöneticilerinin seçilme nedeni ise bu öğrencilerin geçiş sürecinde etkin rol almalarıdır.

Görüşmelere 17 öğretmen, 10 okul yöneticisi olmak üzere toplamda 27 kişi katılmıştır. Görüşmeler bire-bir görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin mesleki deneyimleri 1 ila 30 arasında değişmektedir. Özel eğitim ile ilgili bilgi edinmek için birçoğunu kurs, mesleki eğitim ve seminerlere katılmadıklarını belirtmişlerdir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda deneyimlerin altında yatan temel yapı ve gerçekliğe ulaşabilmek için görüşme öncelikli veri toplama tekniğidir (Koçak-Canbaz ve Öz, 2013). Bu araştırmada zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinin derinlemesine incelenebilmesi için görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Araştırmada kullanılan bir diğer veri toplama aracı ise kontrol listesidir. Kontrol listesi, bilgi elde edilmek istenen konuyla ilgili sorulardan oluşan, bu soruları ifade eden evet-hayır, yaptı-yapmadı şeklinde cevapların yer aldığı bir değerlendirme aracıdır (Avcıoğlu, 2013). Kontrol listesi yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verileri desteklemek için kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda farklı yöntemlerin birlikte kullanıldığı çoklu metot yöntemine metodolojik çeşitleme denilmektedir. Burada amaçlanan şey farklı yöntemlerden elde edilen verilerin ne kadar aynı ve benzer olduklarını göstererek araştırmanın güvenilirliğini arttırmaktır (Güler, Halicioğlu, Taşkın, 2013).

2.3.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

İlk veri toplama aracı yarı yapılandırılmış görüşme soruları formundan oluşan veri toplama aracıdır. Araştırmanın amacı doğrultusunda görüşmecilerin geçiş süreci ile ilgili görüş ve düşüncelerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları yurt dışı alan yazında yapılan çalışmalar(Cummings, Maddux ve Casey,2000; Wood, 2006; King, Baldwin, Currie ve Evans, 2006; Snell ve Brown, 2011) ve yasalar (IDEA, 2004) incelenerek oluşturulmuştur. 20-25.yıl özel eğitim alanında çalışan yetişkinliğe geçiş, mesleki eğitim, istihdam konularında çalışmaları bulunan beş özel eğitim alanı uzmanının görüşü alınarak yeniden düzenlenmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların yöneltilen bir soru sırasında diğer bir soruya yanıt vermesi durumunda yanıt verdiği soru katılımcıya tekrar yöneltilmemiştir. Sorulara yeterli cevabın verilmemesi durumunda katılımcılara “Bu konuda eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Bunun yanı sıra, görüşmeler sırasında araştırmacının ihtiyaç hissetmesi durumunda katılımcılara “ Bu söylediklerinizi biraz açıkla mısınız?” şeklinde farklı sorularda yöneltilmiştir. Görüşme soruları şu şekildedir;

- 1- Zihin yetersizliği olan bireylerin geçiş hizmetleri ile ilgili yaptığımız çalışmalardan söz eder misiniz?
- 2- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişiyle ilgili neler biliyorsunuz?
- 3- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişiyle ilgili BEP de hangi bilgileri yazıyorsunuz?
- 4- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişiyle ilgili BEP de yazdıklarınızı ne kadar uyguluyorsunuz?

- 5- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde kimlerin ne gibi sorumluluklar olması gerektiğini düşünüyörsünüz?
- 6- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişini planlarken ve buna yönelik uygulamalar yaparken gereksinim duyduğunuz destekler hakkında neler söyleye bilirsiniz?
- 7- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde bu bireylerin yaşadığı sorunlar hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- 8- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde sizin ve okul yönetiminin yaşadığı sorunlar hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- 9- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde öğrencinizin veya sizin karşılaştığımız sorunların çözümlünün neler olduğunu düşünüyörsünüz?
- 10- Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamında başarılı olabilmesi için geçiş sürecinde yapılması gerekenler konusunda önerileriniz neler olabilir?

2.3.2. Kontrol Listesi

Araştırmada kullanılan ikinci veri toplama aracı kontrol listesidir. Kontrol listesi, bilgi elde edilmek istenen konuyla ilgili sorulardan oluşan, bu soruları ifade eden evet-hayır, yaptı-yapmadı şeklinde cevapların yer aldığı bir değerlendirme aracıdır (Avcıoğlu, 2013). Bu araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen kontrol listesi aracılığıyla, özel eğitim alanında Türkiye’de henüz yasal şekilde zorunlu hale gelmemiş olan “Geçiş Hizmet Planı” uygulamalarına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerine başvurulmuştur. Geliştirilen kontrol listesi, özel eğitim öğrencilerinin iş yaşamına geçiş sürecinde katılımcıların yapmakta oldukları uygulamaları ve bilgi düzeylerini değerlendirmeye yönelik maddeler içermektedir. Kontrol listesi ile elde edilen veriler, yarı yapılandırılmış görüşme ile ortaya konulan sonuçların destekleme niteliğide taşımaktadır. Bu araç da yer alan maddeler yurt dışı alan yazında yapılan çalışmalar (Cummings, Maddux ve Casey, 2000; Mellard ve Lancaster, 2003; Kohler ve Field, 2003; Wood, 2006; Mazzotti ve diğerleri, 2009; Snell ve Brown, 2011) ve yasalar (IDEA, 2004) incelenerek oluşturulmuştur. Kontrol listesi maddeleri, 20-25yıl özel eğitim alanında deneyime sahip, yetişkinliğe geçiş, mesleki eğitim, istihdam konularında çalışmaları bulunan beş özel eğitim alanı uzmanının görüşü alınarak yeniden düzenlenmiştir. Kontrol listesi maddeleri şu şekildedir;

1. Bir mesleğe hazırlanan öğrencilerimiz için Geçiş hizmetleri planı vardır.
2. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyin bireyselleştirilmif eğitim programı ile geçiş planını ilişkilidir.
3. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireylerin performans düzeyleri yer almaktadır.
4. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyler için mesleki becerilerine yönelik uzun dönemli amaçlar yer almaktadır.
5. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyler için mesleki becerilerine yönelik kısa dönemli amaçlar yer almaktadır.
6. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyler için mesleki becerilerine yönelik öğretim planı yer almaktadır.
7. Geçiş hizmetleri planında; öğretmenlerin sorumlulukları yer almaktadır.
8. Geçiş hizmetleri planında; okul yöneticilerinin sorumlulukları yer almaktadır.
9. Geçiş hizmetleri planında; ailelerin sorumlulukları yer almaktadır.
10. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin iş güvenliğine ilişkin sorumlulukları yer almaktadır.
11. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için sosyal güvence sorumlulukları yer almaktadır.
12. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için yemek hizmetleri yer almaktadır.
13. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireylere ödenecek çalışma ücreti yer almaktadır.
14. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için ulaşım hizmetleri yer almaktadır.
15. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireye iş yerinde gereksinim duyduğu destekler yer almaktadır.

2.4. Veri Toplama ve Analizi

Veriler etik ilkelere uygun bir şekilde araştırmanın yapıldığı İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin yazılı izni, Gönüllü Katılımcı Formu, Kişisel Bilgi Formu ve onam formu hazırlanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma öncesinde bir öğretmen katılımı ile pilot çalışma yapılmıştır. Yapılan plot çalışmada sorulan soruların katılımcı için anlaşılabilirliği, dil vb konularda kontrolü yapılmıştır. Ayrıca araştırmacı görüşmenin süre, ek soruların sorulması ve sürecin yönetimi gibi konularda kontrolü yapması sağlanmıştır. Ayrıca görüşmelerin ses kayıt cihazı ile kaydedileceği ve kayıtların sadece ses kayıtları dökümlerinin doğruluğunu kontrol eden bir uzman

tarafından dinleneceği bilgisi verilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış, “hocam” ya da “siz” ifadesi kullanılmıştır. Görüşmeler hafta içi günlerde, katılımcıların uygun oldukları vakitlerde, okul yöneticileri ile odalarında, öğretmenler ile öğretmenler odası ve boş sınıflarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 17.02.2017 ile 07.04.2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmelerin en kısısı 6 dakika 5 saniye en uzununu ise 18 dakika 32 saniye sürmüştür. Her soruya yanıt alınmıştır. Görüşmeler sonrasında katılımcılara kontrol listesinin nasıl doldurulacağı hakkında bilgi verilmiş ve bu doğrultuda cevaplandırmaları istenmiştir. Kontrol listesinin doldurulması ses kaydına dahil edilmemiştir.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtlarının yazıya dökümü işlemine geçilmiştir. Ses kayıtlarının yazıya aktarımı sırasında ses kaydındaki bütün konuşulanlar hiçbir düzeltme yapılmadan olduğu gibi araştırmacı tarafından yazıya aktarılmış, konuşmalar duyulduğu gibi (ör; hı, eee,) görüşmeci ve katılımcı sırası ile yazılmıştır.

Araştırmada kullanılan görüşme soruları içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizi araştırma verileri içinde yer alan önemli kavramların belirlenmesi ve yorumlanmasına yönelik olarak gerçekleştirilir (Büyüköztürk ve diğerleri 2009). İçerik analizinin amacı elde edilen verileri kavramsallaştırmak ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi veri toplama araçlarından elde edilen birebir alıntılar ve yorumlamalarla ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmacı ses kayıt dökümlerini, verilen cevaplar araştırmanın amacı doğrultusunda incelemiş ve zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecine ilişkin kavramları bir araya getirerek araştırmanın kodları oluşturulmuştur. Kodların oluşturulmasından sonra temaların oluşturulmasına geçilmiştir. Bu aşamada araştırmacılar görüşmelerin yazıya aktarıldığı dokümanlardan elde edilen veriler ile her bir problem durumunun altına kodları, kodlardan yola çıkılarak temaları oluşturmuşlardır. Yapılan görüşmelerde öğretmenlerin konuşmalarından alıntılar yapmış kontrol listesi verileri ile desteklenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için teyit edilebilirlik ön planda tutularak araştırmada iki farklı güvenilirlik çalışması yürütülmüştür. Bunlardan ilki yapılan görüşmelerin dökümlerinin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin %30 ölçütünü karşılayan 8 tanesi rastgele seçilerek özel eğitim alanında doktora yapan bir araştırmacı tarafından dinlenmiş ve bu sırada da dökümler okunarak görüşme dökümlerinin doğruluğu kontrol edilmiştir. İkinci olarak da görüşme sorularına verilen yanıtların kodlar, temalar haline dönüştürülmesinde çalışmanın araştırmacısı ve dökümlerinin doğruluğunu kontrol eden araştırmacı bağımsız olarak anlamlı benzerlikleri olan yanıtları aynı temalar altına toplamışlardır. Bu işlemler tamamlandıktan sonra, iki araştırmacının oluşturduğu temalar karşılaştırılmış ve güvenilirlik katsayıları bulunmuştur. Güvenilirlik hesaplamaları, $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı)] \times 100$ formülüyle yapılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). İki araştırmacı arasındaki ortalama güvenilirliğin %94 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada yer alan her bir görüşme sorusu ve kontrol listesi maddeleri için aynı formülle madde güvenilirliği hesaplanmıştır. Görüşme sorularının madde güvenilirlik katsayısı % 100’ dür. Kontrol listesinde yer alan maddelerin güvenilirliği % 80 ile % 100 arasında değişmekte olup ortalama güvenilirlik %97,3 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın geçerliliğini sağlamak için ortaya çıkan kavramların araştırmanın amacıyla anlamlı bir bütün oluşturmasına, olgu ve olayların açık bir şekilde ifade edilmesine, örneklem ortam ve sürecin ayrıntılı olarak ele alınmasına dikkat edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmadan elde edilen nitel bulgular araştırma problemleri dikkate alınarak sunulmuştur. Nitel bulguların ardından kontrol listesi ile elde edilen sonuçlara ilişkin bulgularda paylaşılarak nitel ve nicel bulgular harmanlanmıştır.

3.1. Katılımcıların Geçiş Hizmetleri ile İlgili Bilgilerine ve Sorumluluklarına İlişkin Görüşleri

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin bilgi düzeyleri nelerdir? Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin sorumluluklarına ilişkin görüşleri nelerdir?” problemlerine ilişkin frekans (f) dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1*Katılımcıların Geçiş Hizmetleri ile İlgili Bilgilerine ve Sorumluluklara İlişkin Temalar ve Kodlar*

Temalar	Kodlar	Öğretmen (f)	Yönetici (f)
Geçiş Hizmetlerine İlişkin Bilgileri	Staj uygulaması	13	5
	Mesleki alanlara yönlendirme	10	8
	Yasa ve yönetmelikler	8	6
	Geçiş hizmet planı	5	2
	EKPSS	2	4
Geçiş Hizmetlerine İlişkin Sorumlulukları	Ailenin sorumlulukları	12	6
	Öğretmenlerin sorumlulukları	9	3
	Okul yönetiminin sorumlulukları	8	5
	Devletin sorumlulukları	6	4
	İşverenlerin sorumlulukları	6	6
	Sivil toplum kuruluşlarının sorumlulukları	3	3
	Belediyelerin sorumlulukları	1	1

Tablo 1’de verilen “Geçiş Hizmetlerine İlişkin Bilgileri” şeklinde adlandırılan tema altında 5 farklı kod yer almaktadır. Bu kodlar “Staj Uygulaması”, “Mesleki Alanlarla Yönlendirme”, “Yasa ve Yönetmelikler”, “Geçiş Hizmet Planı” ve “EKPSS” şeklinde dir. Bu kodların her bir için öğretmen ve yöneticilerin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Belirlenen tema altındaki kodlar için öğretmen ve yönetici görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

Staj Uygulaması:

Katılımcı öğretmenlerin çoğu geçiş hizmet planlaması ile ilgili staj uygulamasını bildiklerini; “12. Sınıfta aslında özel eğitim okullarında 9, 10, 11 ve 12, sınıflarda yani tüm sınıflarda staja gönderebiliyoruz.”(Ö1, 9-10); “Alanlar belirlendikten sonra ee staj staja gidecekleri kurumlar belirleniyo kurumlarla ilgili de sözleşmeler yapılarak ee kuruma öğrencinin ı geçişi sağlanıyo.” (Ö3, 10-12); “Biz iki yıldır bu okulda işletmelere öğrenci gönderiyoruz.” (Ö9, 9); “Okulumuzda iki yıldır bi meslek uygulaması devam ediyö.”(Ö10, 6) şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan okul yöneticileri ise geçiş hizmet planlaması ile ilgili staj uygulamasını bildiklerini, “Öğrencilerimizin beceri yetenek performansı göz önünde bulundurarak ilimizdeki potansiyel iş yerleriyle irtibata geçerek ı geçen yıl 7 öğrencimize staj çalışması yaptırdık ıı bir fiil memnun olduk bu sene de aynı 6 öğrenciyle staj çalışmalarına devam ediyoruz.”(Y1, 6-9); şeklinde ifade etmiştir.

Mesleki Alanlara Yönlendirme:

Katılımcıların ifadelerine göre geçiş hizmet planına ilişkin görüşleri öğrencilerin işyerlerine geçiş yapabilmelerini kolaylaştırmak için uygulanan mesleki uygulama çalışmalarıdır. Öğrencilerin ilgi ve istekleri gözetilerek, iş yerleriyle irtibata geçilerek yaklaşık iki senedir mesleki uygulamaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcı öğretmenler geçiş hizmetleri planı ile ilgili okulda bulunan meslek dallarına yönlendirmeler yapıldığını bildiklerini, “Zihinsel yetersizliği olan bireylerin geçiş hizmetleriyle ilgili yaptığımız çalışmalar öncelikle ee öğrenciler ee alanlara göre ayrılıyo ee zihinsel yetersizliği göz önünde bulundurarak ee fiziksel yetersizliğine de bakılarak hangi alanda daha başarılı olur önce alanlar belirleniyo.” (Ö3, 7-10); “Birinci sınıftan itibaren çocuğa meslek dalları gösteriliyo hangisinde daha iyi olucağını düşünüyösa ona göre alanlara yönlendiriliyor.”(Ö11, 6-8) diyerek belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri mesleki alanlara yönlendirmeye ilgili görüşlerini, “Sınıfta okulumuz bünyesinde bulunan ve okulumuzun çevresel faktörleri baz alınarak seçilmiş olan alanlarda meslek alanları var bu alanlardaki ıı ilgi ve yeteneklerine göre 9. sınıflarda oryantasyon eğitimi alıyolar. Yani hangi alanda yetenekleri varsa ilgisi varsa o alana bi komisyon oluşturuyoruz bu komisyonun içerisinde meslek öğretmenleri var özel eğitim öğretmenleri var ve velilerimizi de katıyoruz öğrencilerimizde var onların da görüşlerini alarak belirlemiş oldukları alanlar da artık mesleki eğitim alıyolarlar 10. 11. 12. Sınıflarda belirlenmiş olan alanlarda mesleki eğitim alıp bu şekil mezun oluyolarlar.” (Y6, 6-13) diyerek ifade etmiştir. Okul bünyesinde bulunan atölyelerde eğitim vermek için öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları gözetilerek, ailenin, öğretmenlerin ve öğrencinin düşüncelerine başvurularak mesleki yönlendirmeler yapıldığı öğretmen ve yöneticiler tarafından bilinen bir diğer husustur.

Yasa ve Yönetmelikler:

Katılımcılardan öğretmenler geçiş hizmet planına ilişkin öğrencilerin iş yaşamına geçişiyle ilgili yasa ve yönetmelikte yer alan maddeleri bildiklerini, “Öğrenciler için işte bir iş yerinde % 3’lük bir kontenjan var 100 kişilik bir iş yerinde 3 kişi engelli çalıştırma var.” (Ö5, 97-98); “Kanun gereği hemen hemen bütün kurumların engelli çalıştırmaları gerekiyor.” (Ö6, 19); “Yönetmeliklerin el verdiği ne varsa onu.” (Ö14, 36); “Zihin yetersizliği olan bireyler iş yaşamına genelde şu an devletin belirli bi kotası var. Özel sektörün belirli bi kotası var bildiğim.” (Ö17, 12-13) şeklinde ifade etmişlerdir.

Okul yöneticileri ise yasa ve yönetmeliklerle ilgili görüşlerini, “Bildiğimiz kanuni noktada bilgilerimiz var. İı biliyoruz ki iş kanununa göre kamu sektörüne % 4 özel sektör % 3 oranında istihdam etmek zorunda olduğunu biliyoruz.” (Y5, 10-12); ifadeleriyle belirtmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticileri geçiş hizmet planına ilişkin bilgileri arasında yasa ve yönetmelikler olduğunu dile getirmişlerdir. Kamu kuruluşları ve özel sektörde zihin yetersizliği olan bireylerin çalıştırılması zorunluluğunu dile getirmişlerdir.

Geçiş hizmet planı:

Katılımcılar arasında yer alan öğretmenler geçiş hizmet planına ilişkin görüşlerini; “Okulumuzda bulunan orta ve ağır düzey zihinsel engelli öğrenciler için şu anda geçiş hizmetleri planı bulunmamaktadır.” (Ö4, 6-8); “Herhangi bir geçiş planı geçiş hizmetleri planı ı hazırlamıyoruz.” (Ö5, 6); “geçiş hizmetleriyle ilgili yapmış olduğumuz hani yazılı bi prosedürümüz yok elimizde.” (Ö6, 8-9) şeklinde ifade etmişlerdir.

Okul yöneticileri ise bu konudaki görüşlerini, “Sınıfa yeni başlayan öğrencilerin sınıf öğretmeniyle bir çalışmaya yapıyoruz ama bunun adı geçiş hizmetleri başlığı altında bir çalışmamız yok.” (Y4, 6-9); “geçiş hizmeti olarak yani okulu bitirdikten sonra çalışacakları iş yerleri olarak herhangi bir planlama vs yok.” (Y5, 5-6) bu şekilde dile getirmişlerdir. Katılımcılar, geçiş hizmet planı ile ilgili görüşlerinin olmadığını ve bu konuda herhangi bir çalışma yapmadıklarını dile getirmişlerdir. Öğrenciler için aile ve öğretmenler bir araya gelerek farklı çalışmalar yapsa da bunun adının geçiş hizmetleri planı olmadığını belirtmişlerdir. Yazılı olarak böyle bir planın uygulamaya zorunluluğu olmadığını dile getirmişlerdir.

EKPSS:

Katılımcıların görüşlerine ilişkin bir diğer öge ise ekpss’dir. Katılımcılardan öğretmenler, “Çocuk işte ekpss sınavına giriyor.” (Ö1, 49); okul yöneticileri ise, “Devlet sektöründe de ekpss ile yerleşimler mevcut” (Y4, 22-23) diyerek bu konu ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri devlet tarafından düzenlenen sınavların varlığını bildiklerini bu sınavlara girerek öğrencilerinin işe yerleşebildiklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 1’de verilen bir diğer tema “Geçiş Hizmetlerine İlişkin Sorumlulukları” şeklinde adlandırılan tema altında 7 farklı kod yer almaktadır. Bu kodlar “Ailenin sorumlulukları”, “Öğretmenlerin sorumlulukları”, “Okul yönetiminin sorumlulukları”, “Devletin sorumlulukları”, “İşverenlerin sorumlulukları”, “Sivil toplum kuruluşlarının sorumlulukları” ve “Belediyelerin sorumlulukları” şeklindedir. Bu kodların her bir için öğretmen ve yöneticilerin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Belirlenen tema altındaki kodlar için öğretmen ve yönetici görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

Ailenin sorumlulukları:

Öğretmenler hizmetleri planlamasına ilişkin ailenin sorumluluklarını, “Öğretmenlerin büyük bi sorumluluğu var ama bu sadece öğretmenlerin yapabileceği bi şey değil ailelerin çok büyük desteğine... İhtiyaç var”(Ö4, 35-36); “Yalnız velilere birazcık daha iş düşüyo.”(Ö13, 31-32); “En büyük sorumluluk bi kere aileye düşüyo aile soyutlamıyacak çocuğunu yani yapabilir neden yapamasın.” (Ö16, 40-4); “Ailenin sorumluluğu var.” (Ö17, 37) ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri ise bu konudaki aile sorumluluklarını, “Aileden başlayıp aile okul ve çevre faktörleri diye biliriz.” (Y2, 41); “İş yaşamına geçişinde bu en başta aileden başlar...herkesin ayrı ayrı sorumlulukları var.” (Y3, 25) şeklinde dile getirmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticileri geçiş hizmetlerinin planlanmasında en büyük sorumluluğun ailede olduğunu, ailelerin çocuklarının eğitimlerini her açıdan desteklemeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin sorumlulukları:

Katılımcılardan öğretmenler geçiş hizmetlerinin planlanmasında kendi sorumluluklarının olması gerektiğini, “Öğretmenlerin çocukları bu konuda eğitmesi gerekiyor.” (Ö2,37-38); “Valla en büyük sorumluluk tabiki bizde.”(Ö3,41); “Tabi burada eğitim görüyo ve meslekle ilgili eğitim alıyo başta bize görev düşüyo.” (Ö6, 43-44); “Sorumluluktan kastımız herkesin sorumluluğu olmalı ...bir öğretmenin sorumluluğu bir idarecinin sorumluluğu yani bunlar bizim çocuklarımız.” (Ö10, 50-52); diyerek belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri öğretmenlerin sorumlulukları ile ilgili düşüncelerini, “Öğretmenlere sorumluluk düşüyo.” (Y7, 42-43); “Okullarda çalışan meslek öğretmenlerinin bunla alakalı çok fazla bu sorumlulukları var.” (Y9, 27-29) şeklinde dile getirmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticileri geçiş hizmetlerinin planlanmasının her adımında birebir yer alması gereken öğretmenlerin sorumlulukları olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencileri iş hayatına hazırlamak, bilgi ve beceri kazandırmak, sürecin kontrolünü sağlamak gibi sorumlulukları olduğunu da ayrıca belirtmişlerdir.

Okul yönetiminin sorumlulukları:

Katılımcılardan öğretmenler kendilerinin yanı sıra okul yönetiminin de sorumlulukları olduğunu, “En büyük sorumluluk okul idaresi öğretmende tabi.” (Ö3, 45-46); “Okulun sorumlulukları var ailenin sorumlulukları var ve çevrenin sorumlulukları var bu öğrencilerimizi ee öncelikle okulda en iyi şekilde hazırlamamız gerekiyor.” (Ö5, 36-38); “Okuldaki örgüt içerisinde herkesin olduğunu düşünüyorum.” (Ö11, 36-37); “ilk başta burada okul idaresinin tabi çok önemli bi yeri var.” (Ö12, 36) diyerek belirtmişlerdir.

Okulun sorumlulukları olması gerektiğini okul yöneticileri, “Aileden başlayıp aile okul ve çevre faktörleri diye biliriz yani aile bi kere bu konuda sorumlu çocuğun eğitiminden bi kere okul sorumlu ” (Y2, 41-42); “Çocukların iş yaşamına geçişlerindeki en büyük pay yine milli eğitim bakanlığı ve ilgili kurumlara okullarımıza kalıyo. (Y6, 42-43) şeklinde dile getirmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticileri geçiş hizmet planlaması sürecinde okulun da sorumlulukları olduğunu belirtirken, öğrencileri okulda iş yaşamına en iyi şekilde hazırlamaları gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca okul içerisinde öğrencinin eğitiminden sorumlu olan herkese bir takım görevler düştüğünü belirtmişlerdir.

Devletin sorumlulukları:

Katılımcılardan öğretmenler geçiş hizmetlerinin planlanmasıyla ilgili devletin sorumluluklarını, “Devlet en başta sorumluluk.”(Ö1, 45-47); “MEB in kendi teşkilatı içerisinde de çok fazla belkide iş düşüyo. “ (Ö11, 38-39); “Devletimizin koordinatörlüğünde ...bu konudaki yetkililerin bir araya gelip bu çocukla ne olabilir?” (Ö14, 72-73) şeklinde belirtirmişlerdir.

Okul yöneticileri ise “ En büyük sorumluluk bir kere devletin olmalı yani niye devletin olmalı mı toplum ya bu zihinsel engelli ya da diğer engelli de olsa toplumun birer ferdi sizin benim ya da engeli olmayan bireyler kadar bu toplumda yaşamaya üretime katılmaya topluma entegre olmaya hakları var.”(Y4, 61-64) şeklinde ifade etmiştir. Devletin sorumlulukları olması gerektiğini belirten öğretmen ve okul yöneticileri yasa ve yönetmeliklerin denetlenmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca birçok kurum ve kuruluğu bir araya getirerek “öğrenciler için neler yapılabilir?” sorusuna cevap bulma sorumluluğu olduğu dile getirilmiştir. Toplumun birer ferdi olan zihin yetersizliği olan bireylerin üretime ve topluma katılmasının bir hak olduğu ve devletin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir.

İşverenlerin sorumlulukları:

Öğretmenler ve okul yöneticileri işverenlerin sorumluluklarını, “Burada iş aslında işverenlere düşüyo.” (Ö9, 61-65); “Öncelikle işyeri sahiplerinin büyük sorumluluğu var. Çünkü öğrencimiz onların yanında çalışacaklar. Onlara emanet edicez. En büyük sorumluluk onlarda” (Y8, 38-40) diyerek belirtmişlerdir. Öğretmen ve okul yöneticileri işverenlerin sorumluluklarını dile getirirken öğrencileri onlara emanet edeceklerini bu yüzden sorumluluklarının olduğunu söylemişlerdir.

Sivil toplum kuruluşlarının geçiş hizmetleri planlaması ile ilgili sorumluluklarını katılımcılardan öğretmenler ve okul yöneticileri, “İş imkanı bulamadıkları için bu yüzden biraz daha sivil toplum kuruluşlarının sanırım çaba göstermesi gerekiyor.” (Ö15, 25-27); “Birçok kişinin bu konuda sorumluluk alması gerektiğini düşünüyorum. Kimler dersek tabi ki ...ıı sivil toplum kuruluşları...” (Y7, 36-38) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Katılımcılar sivil toplum kuruluşlarının zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde sorumlulukları olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sorumlulukların devletin koordinatörlüğünde sistemli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Belediyelerin sorumlulukları:

Öğretmenler ve okul yöneticileri belediyelerin sorumluluklarını, “Belediyeler büyük şehir belediyesi olabilir.bunla ilgili çalışma yapabilir.” (Ö16,46-48); okul yöneticileri ise “Özellikle belediyelere çok büyük bi iş düşüyo burada çok büyük bi görev düşüyo.... Ama bu kişisel ilişkilere bağlı olamamalı ha bütün Türkiye’de bu böyle yürümeli diye düşünüyorum.” (Y10, 52-55) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri geçiş hizmetleri planlaması ile ilgili belediyelerin de sorumlulukları olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Belediyelerin yurt genelinde zihin yetersizliği olan bireyleri desteklemesi gerektiğini, bunun kişisel ilişkilere bağlı olmaması gerektiğini dile getirmişlerdir.

3.2. Katılımcıların Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin İş Yaşamına Geçişle İlgili Yaptıkları Çalışmalar

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin yaptıkları çalışmalara ilişkin görüşleri nelerdir?” probleminin ilişkin frekans (f) dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Katılımcıların Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin İş Yaşamına Geçişle İlgili Yaptıkları Çalışmalara İlişkin Tema ve Kodlar

Tema	Kodlar	Öğretmen (f)	Yönetici (f)
İş Yaşamına geçişte yapılan çalışmalar	BEP hazırlama	15	9
	Staj uygulaması	13	5
	Atölyelere yönlendirme	11	7
	Mesleki eğitim (İş uygulama dersi)	9	4
	Projelerle işe hazırlık çalışmaları	5	2
	İş sağlığı ve güvenliği, iş ahlakı	2	3

Tablo 2’de verilen “İş Yaşamına geçişte yapılan çalışmalar” şeklinde adlandırılan tema altında 6 farklı kod yer almaktadır. Bu kodlar “BEP hazırlama”, “Staj uygulaması”, “Atölyelere yönlendirme”, “Mesleki eğitim (İş uygulama dersi)”, “Projelerle işe hazırlık çalışmaları” ve “İş sağlığı ve güvenliği, iş ahlakı” şeklindedir. Bu kodların her bir için öğretmen ve yöneticilerin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Belirlenen tema altındaki kodlar için öğretmen ve yönetici görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

BEP hazırlama

Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişle ilgili BEP’ te yaptıkları çalışmaları öğretmenler, “Atölyede öncelikle sene başında öğrencilerimiz geldiği zaman öğrencilerimizi bi kaba değerlendirmeye tabi tutuyoruz. Bu kaba değerlendirmeler sonucunda ıı amaçlarımızı belirliyoruz bu amaçlarımız doğrultusunda da BEP’lerimizi hazırlıyoruz. Ve hazırladığımız bu amaçlar ve BEP planlarımız doğrultusunda ve yine buna paralel olarak BÖP planı çerçevesinde ıı çalışmalarımızı yapıyoruz.” (Ö5, 15-19); “BEP’leri öğrencilerin ilk başta kaba değerlendirmelerini alıyoruz. Neleri yapıp neleri yapamadıklarını dikkate alarak. Uzun dönemli kısa dönemli ıı amaçlar doğrultusunda öğrencinin yine ilgisine ve ihtiyaçlarını dikkate alarak burada amaçları alıyoruz.” (Ö12, 20-23) ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri ise BEP ile ilgili yaptıkları çalışmaları, “BEP’te iş uygulama dersi adı altında yani diğer derslerin hepsinde amaç alıyoruz iş uygulama dersi adı altında da kısa dönemli ve uzun dönemli amaçlar alıyoruz. Çocuğa göre öğretmenin atölye öğretmenin velisinin ve diğer öğretmenlerin okuldaki BEP birim başkanının...” (Y4, 36-39); “BEP kurulumuzda daha çok toplumsal yaşama kazandırma sosyal hayata uyum sağlama gibi kararlar yani kısa süreli amaçlar alındığı için biz iş yaşamına yönelik BEP’te o bilgileri tabi ki hayata geçiremiyoruz.” (Y10, 31-33) şeklinde dile getirmişlerdir. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri öğrenci özelliklerini dikkate alarak BEP hazırladıklarını ve uyguladıklarını belirtmiştir. BEP’te uzun ve kısa dönemli amaçlara yer verdiklerini aynı zamanda her öğrenci için BÖP hazırladıklarını açıklamışlardır. Bu amaçları belirlerken öğrencinin çevresinde bulunan diğer kişilerin görüşlerini de dikkate aldıklarını söylemişlerdir. Öğrenciler için hazırlanan BEP’lerin mesleki eğitime yönelik amaçlardan oluştuğunu ayrıca dile getirmişlerdir.

Staj uygulaması

Katılımcılardan öğretmenler zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişle ilgili staj uygulaması yaptıklarını, “12. Sınıfta çocukları staja yönlendiriyoruz.” (Ö1, 11-12); “Okulumuzda iki yıldır bi staj uygulaması devam ediyö. Ben ilk okula geldiğimde burada böle bi uygulama yoktu. ıı işverenlerle görüşerek ailelerle görüşerek okul idaresiyle görüşerek bi şekilde bunları sağlamaya çalıştık.” (Ö10, 6-8) şeklinde dile getirmişlerdir.

Katılımcılardan okul yöneticileri ise, “İlimizdeki potansiyel iş yerleriyle irtibata geçerek ıı geçen yıl 7 öğrencimize staj çalışması yaptırdık ıı bir fiil memnun olduk bu sene de aynı 6 öğrenciyle staj çalışmalarına devam ediyoruz.” (Y1, 7-9); şeklinde dile getirmiştir. Katılımcılar zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde mesleki uygulamaya iki yıldır yer verdiklerini belirtmişlerdir. Mesleki uygulamaya gönderilen öğrenci sayısının altı ila sekiz arasında değiştiği görülmektedir. Öğrencileri mesleki uygulamaya gönderebilmek için çeşitli kuruluşlarla görüşmeler yapmak durumunda kaldıklarını söylemişlerdir.

Atölyelere yönlendirme

Katılımcılardan öğretmenler, yaptıkları çalışmalar arasında atölyelere yönlendirmenin yer aldığını, “Benim alanım yiyecek içecek hizmetleri alanı olduğu için ıı atölye eğitimi veriyoruz çocuklara...” (Ö1 5-6); “Teorik

derslerden uygulamalı derslere geçmesi...16 17 saat branş atölye dersleriyle zaman geçirmeye başlıyo.” (Ö2, 12-13); “Öğrencileri atölyelerde o bölümle ilgili elimizden geldiği kadar öğrencinin alabileceği kadar hazırlıyoruz... öğrencileri ona göre ilgili yerlere gerekli yönlendirmesini yapıyo.” (Ö12, 6-9) ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri ise “10. Sınıftan itibaren çocuklara bir alan seçtiriyoruz bu alanlar doğrultusunda çocuğun yönlendirilmesi yapılarak okulumuzda mutfak hizmetlerinde mi yoksa konaklama hizmetlerinde mi ee daha iyi verim alınabileceğini belirliyoruz... sonra o sınıflara yönlendirilmesi yapıyoruz.” (Y2, 8-13) şeklince açıklamıştır. Öğretmen ve okul yöneticileri yaptıkları çalışmalardan birinin de teorik derslerden uygulamalı derslere geçişin olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönlendirmenin öğrencinin özellikleri, ilgileri, ihtiyaçları dikkate alınarak yapıldığını belirtmişlerdir. Bu süreçte öğretmen ve ailelerin görüşlerine başvurduklarını da dile getirmişlerdir. Atölyelere yönlendirilen öğrencilerin burada uygulamalı olarak mesleki bir takım becerileri gerçekteştirdikleri anlaşılmaktadır.

Mesleki eğitim (İş uygulama dersi)

Yaptıkları çalışmalar arasında mesleki eğitim olduğunu öğretmenler, “şimdi eeh öğrencilerimizin haftalık ders programında haftada 14 saat iş uygulama dersi bulunmakta.”(Ö5, 10-13); “Öğrenci gruplarında 14 saat haftada iş uygulama dersi var.”(Ö12, 6-7); diyerek açıklamışlardır.

Okul yöneticileri ise “Atölyelerde yaptığımız çalışmalarda her sene başında kurulda konuşuyoruz özellikle öğrencilerin iş yaşamına dönük olmasını ı yönünde çalışmalarımız devam ediyö atölyelerdeki çalışmalarımız.” (Y10, 16-18) sözleriyle dile getirmişlerdir. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri öğrencilere mesleki eğitim ve iş uygulama derslerinin atölye ortamında verildiğini, öğrencilerin iş yaşamına hazırlanmaları için ellerinden geleni yaptıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri öğrencilere mesleki eğitim ve iş uygulama derslerinin atölye ortamında verildiğini, öğrencilerin iş yaşamına hazırlanmaları için ellerinden geleni yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Projelerle işe hazırlık çalışmaları

Katılımcılardan öğretmenler yaptıkları çalışmalar arasında geliştirilen projelerle öğrencileri iş yaşamına hazırladıklarını, “Bunula ilgili bir proje çalışması var.” (Ö14, 17-20); “Düzce de bi proje var. Belki duyuşsunuzdur engelsiz kafe diye. Onunla ilgili geldiler. 15 öğrenci çalışmaya başlayacak mezun olduktan sonra.” (Ö16, 44-46) diyerek dile getirmişlerdir.

Okul yöneticileri ise, “Avrupa projesi yönettik hani yeni uyguladığ okulumuzun atölyede sihirli eller adı altında bi tane K1 projemizi yeni bitirdik.” (Y4, 17-18) şeklinde dile getirmiştir. Öğretmen ve okul yöneticileri okullarında mesleki uygulamanın olmamasından dolayı öğrencileri geliştirdikleri projelerle iş yaşamına hazırladıklarını açıklamışlardır. Geliştirilen projelerle öğrencilerin iş yaşamına geçişinin sağlanacak olması son derece önemli görölmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği, iş ahlakı

Katılımcılardan öğretmenler zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde yaptıkları çalışmalar arasında yer alan iş ve meslek ahlakını, “Mezun olan çocuklar her işte çalışabilir ben seramik öğretmeniyim hani illa seramikle ilgili bi iş bulması gerekmiyor ama ı burada önemli olan çocukların iş ve meslek ahlakıyla ilgili o bilgileri edinmesi.” (Ö6, 28-30) cümlesiyle dile getirirken, okul yöneticileri yaptıkları çalışmaları, “İş yeri kuralları iş ahlakı işe uyum gibi konular işlenir aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliği gibi konularda konulara da değinmekteyiz.” (Y8, 28-29) sözleriyle ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Öğretmenler ve okul yöneticileri öğrencilerin iş ve meslek ahlakını öğrenmelerinin önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konulara okulda değindiklerini belirtmişlerdir.

3.3. Katılımcıların Okullarındaki Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin İş Yaşamına Geçişlerinde Yaşadıkları Sorunlar

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen, okul yöneticileri ve zihin yetersizliği olan bireylerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” problemine ilişkin frekans (f) dağılımını Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3

Katılımcıların Okullarındaki Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin İş Yaşamına Geçişlerinde Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Tema ve Kodlar

Tema	Kodlar	Öğretmen (f)	Yönetici (f)
İş Yaşamına Geçişlerde Yaşanan Sorunlar	İş yaşamına geçişin istenilen düzeyde sağlanamaması	14	8
	Mesleki uygulamanın zorunlu olmaması	8	2
	Okulun materyal eksikliği	8	2
	Öğretmen, aile ve işverenlerin bilgi eksikliği	7	5
	İşverenlerin olumsuz tutumları	6	8
	Öğrencilerin işyerine uyum sorunu	5	0
	Öğrencilerin yaptığı çalışmaların (ürünlerin) desteklenmemesi	4	0
	Öğrencilerin özelliklerine uygun işe yerleştirilememesi	3	4
	Okul fiziki şartlarının uygun olmaması	3	0
	Toplumun olumsuz tutumları	2	1
	Ulaşım sorunu	2	1

Tablo 3’de verilen “İş Yaşamına Geçişlerde Yaşanan Sorunlar” şeklinde adlandırılan tema altında 11 farklı kod yer almaktadır. Bu kodlar “İş yaşamına geçişin istenilen düzeyde sağlanamaması”, “Mesleki uygulamanın zorunlu olmaması”, “Okulun materyal eksikliği”, “Öğretmen, aile ve işverenlerin bilgi eksikliği”, “İşverenlerin olumsuz tutumları”, “Öğrencilerin işyerine uyum sorunu” “Öğrencilerin yaptığı çalışmaların (ürünlerin) desteklenmemesi”, “Öğrencilerin özelliklerine uygun işe yerleştirilememesi”, “Okul fiziki şartlarının uygun olmaması”, “Toplumun olumsuz tutumları”, “Ulaşım sorunu”, “İş yerlerinin fiziki şartlarının uygun olmaması” ve “Yasal haklara ilişkin denetlemenin yapılmaması” şeklindedir. Bu kodların her bir için öğretmen ve yöneticilerin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Belirlenen tema altındaki kodlar için öğretmen ve yönetici görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

İş yaşamına geçişin istenilen düzeyde sağlanamaması

Katılımcılar arasında yer alan öğretmenler zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişlerinde yaşadıkları sorunları, “İş yaşamına geçişinde ı zaten öğrencilerimizi dışarda istihdam edecek bir işletme bulmak çok zor.” (Ö4, 89-90); “Çok fazla işe yerleştirilen öğrencimiz olmuyo açıkçası.” (Ö6, 86); “Bizim kanun işe yerleştirme konusunda bizim bi şeyimiz yok sadece işyerleri almıyorlar o sıkıntımız var.” (Ö9,107-108); diyerek açıklamışlardır.

Katılımcılardan okul yöneticileri ise yaşadıkları sorunları, “Şimdi mezun öğrencilerimizi de biz takip etmeye çalışıyoruz. Eer onların işe yerleşme oranlarına bakıyoruz. Gerçekten istediğimiz seviyede değil yani ı şimdi i öğrencimiz e kpss’yle kazandı memur oldu. Eı birkaç öğrencimiz kurayla ı çocuk esirgeme kurumu ı nda yurta kurayla belli oldular onun haricinde bi ı 10 15 öğrencimiz belki özel sektörde çalışıyo ama yani büyük bi çoğunluk şu an çalışmıyo.” (Y8, 71-75); sözleriyle açıklamışlardır. Katılımcılar yaşanan en büyük sorunun bir işe öğrenci gönderememek olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda bir zorunluluğun olmadığını da dile getirmişlerdir. Bu süreçte öğrenciler ve ailelerin sıkıntı yaşadıkları her bireyin mutlaka bir iş sahibi olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Sınavlarla atanan öğrencilerin olması mutluluk vericiyken diğer öğrencilerin evde oturmak zorunda kalması üzücü bir durum olarak nitelendirilmiştir.

Mesleki uygulamanın zorunlu olmaması

İş yaşamına geçişlerde mesleki uygulamanın zorunlu olmamasını katılımcılar, “Kamu kurumları bu staj konusunda zorunluluk haline getirilmesi lazım” (Ö3, 55-56); Ancak bizim mevzuatımızda böyle bi konu yok bi iş yerinde çalışması vs gibi.” (Y5, 87-91) şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılar zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde bu bireylere mesleki uygulama yapma imkanının sağlanmamasının bir sorun teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Yasa ve yönetmeliklerdeki farklılıkların, zihin yetersizliği olan bireylerin mesleki uygulama yapması önünde bir engel teşkil ettiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

Okulun materyal eksikliği

Yaşadıkları olumsuz durumlardan birinin de okulun materyal eksikliği olduğunu belirten katılımcılardan öğretmenler bu sorunları, “Maddi anlamda desteğe ihtiyacımız var çünkü biz burada çocuklara bi şey öğretirken malzeme ihtiyacımız oluyo. Bunun içinde destek bulamıyoruz.” (Ö16, 52-54) “Bazen malzeme konusunda hani o konularda sıkıntılar olabiliyo.” (Ö11, 48); “Malzeme sıkıntısı malzemeleri ben almak durumunda kalıyorum

çarşıya gidip bazen bi kaç şey alıp diğerlerine alamadan geldiğim olabiliyo.” (Ö13, 39-41) ifadeleriyle açıklamışlardır.

Okul yöneticileri ise, “Sadece burada mutfak ve konaklama üzerine çalışıyoruz yani konaklamada da yeterince ekipmanımız yok zaten mutfakta da daha fazla ekipman sağlanarak bu çocuklara daha güzel atölyeler oluşturularak daha güzel laboratuvarlar oluşturularak bu çocukları iş hayatına daha sağlam bir şekilde hazırlaya biliriz.” (Y8, 90-94) ifadeleriyle açıklamışlardır. Katılımcılar yaşanan sorunlardan birinin de okulun materyal eksikliği olduğunu, kendi çabalarıyla bu soruna çözüm bulmaya çalıştıklarını ama çoğu zaman başarılı olamadıklarını dile getirmişlerdir. Materyal eksikliğinin çocukları iş yaşamına hazırlamada büyük bir sorun teşkil ettiğini belirten katılımcılar daha iyi ortamlarda eğitim verme isteklerini dile getirmişlerdir.

Öğretmen, aile ve işverenlerin bilgi eksikliği

Katılımcılardan öğretmenler yaşadıkları sorunlardan bir diğerinin ise öğretmen aile ve işverenlerin öğrenciler ile ilgili yeteri kadar bilgiye sahip olmamalarından kaynaklandığını, “Sıkıntı genelde kurumlarda şöyle oluyor dediğim gibi yani bu oradaki kişilerin eğitim düzeyi çok bu çocuklarla ilgili olmadığı için daha çok hal ve hareketlerde işte bazen ustalar bu çocuklara emir verirken ya da bi görev verirken onun özelliklerine göre vermedikleri için bunları bazen anlayamaya biliyorlar.” (Ö3, 66-69); “Özel eğitimle ilgili bi seminer almadım..... velilerinin bi kere velilerinin de çok iyi bilinçlendirilmesi lazım. Bu kurumların en zor ayağı veli ayağı ve veliler bu eğitim süreci içerisinde çok fazla müdehale ediyorlar çok fazla korumacılar ve gerçekten psiyatrik olarak bir çok anlamda maddi manevi anlamda eğitimleri konusunda desteklenmesi lazım. Çünkü biz veliyi eğitemediğimiz için çocuklara faydalı olamıyoruz...” (Ö14, 87-99); şeklinde anlatmışlardır.

Okul yöneticileri ise bu konuda yaşanan sorunları, “Yani işe yerleştiren bile mesela memur olarak bi kuruma atıyorsunuz ama o kurum hazır değil onu bilmiyor çocuğu tanıyıyor. İki iş yeri bu konuda hiç bi eğitimi yada bi farkındalığı yok..... İş yerine önceden mutlaka bi çalışma yapılmalı. Yani memur olarak da olsa yada bi iş yerinde de olsa o iş yerinde çalışanlar o iş yerinde işe alan kişi patron iletişim kuracağı herkesle bi eğitimden mutlaka geçirilmesi lazım... velinin özellikle eğitimden geçirilmesi lazım.” (Y4, 100-106); şeklinde anlatmışlardır. Meslek öğretmenleri özel eğitim kurumlarına atandıklarında herhangi bir eğitim almadıklarını dile getirmişlerdir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına hazırlanması sürecinde ailenin ve işverenlerin bu konuda bilgilendirilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bilgilendirmelerin öğrencinin çalışma hayatında sürekliliğinin sağlanması açısından son derece önemli görülmüştür.

İşverenlerin olumsuz tutumları

Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişlerinde işverenlerin olumsuz tutumlarını, “Ön yargılı yaklaşıyo işveren ee hani bu öğrenci burada yapamaz geldiği okulu düşünerek “ (Ö7, 82-83); “İş yerleri çok sıcak bakmayabiliyorlar.” (Ö11, 60); ifadeleriyle açıklamışlardır.

Katılımcılardan okul yöneticileri ise işverenlerin olumsuz tutumlarını, “Tabi ki bir dışlanma yaşadıklarını düşünüyorum. Yani bize gelen ıı aileler tarafından gelen ıı geri dönütler de bu şekilde.” (Y2, 83-84); “Burada en büyük sıkıntı işverenlerin çocuklara ...rahatsız edici tutum davranış sergileyebilirler mi? Yani burada çocuklara karşı bi ön yargı var.en büyük sıkında zaten başlıca ön yargı yani bu ön yargı işverenler tarafından kırılması lazım.” (Y6, 66-74) şeklinde anlatmışlardır. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri işverenlerin zihin yetersizliği olan bireylere karşı olumsuz tutumlarının iş yaşamına geçişte büyük bir engel olduğunu dile getirmişlerdir. İşe başlayan bireylerin en ufak bir sıkıntıda çıkarılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Önyargıların aşılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin işyerine uyum sorunu

Katılımcılardan öğretmenler öğrencilerin iş yerine uyum sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu sorunu, “Çocuk farklı ortam olduğu için gitmek istemeye biliyo. Bunu aile bazen zorluyo okul gitmesini istiyoo ama çocuk or ortamları değiştiği için ortamdaki kişiler değiştiği için gitmek istemeye biliyorlar.” (Ö2, 56-58); “Uyum sürecinde bazı sıkıntılar yaşayabilirler (Ö5, 72-73) cümleleriyle açıklamışlardır. Öğretmenler iş yaşamına geçiş sürecinde ön hazırlık yapılmadığı için öğrencilerin iş yerlerine alışmasında sorunlar yaşandığını belirtmiştir. Ortamın, kişilerin farklılaşması öğrencinin işyerine gitmek istememesine sebep olduğu öğretmenler tarafından belirtilmiştir.

Öğrencilerin yaptığı çalışmaların (ürünlerin) desteklenmemesi

Katılımcılardan öğretmenler zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişlerinde bu öğrencilerin çalışmalarına (ürünlerine) karşı olumsuz tutumları, “Okulda yapılan ürünler yani bu çocuklar çalışıyo ama bu ürünleri pazarlayacakları bir yer de olması lazım.” (Ö3, 59-60) şeklinde dile getirmişlerdir. Zihin yetersizliği olan bireyler iş yaşamına hazırlanırken bir takım ürünler ortaya koymaktadırlar. Bu ürünlerin bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği öğretmenler tarafından belirtilen bir diğer sorundur.

Öğrencilerin özelliklerine uygun işe yerleştirilememesi

Katılımcılardan öğretmenler zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde bu bireylerin uygun işyerlerine yerleşemediklerini, “Çocukların bilgilerine, yeteneklerine ı bunlara yönelik işlere yerleştirilmeleri gerekiyor. (Ö10, 15-19); cümlesiyle dile getirmişlerdir.

Okul yöneticileri ise, “onları özelliklerine göre yani bireysel özelliklerine göre işlere yerleştirmedeğimiz için e onlardan verim alamıyoruz. ı verim alamadığımız için de işten çıkarılmalar çok fazla oluyo.” (Y10,78-80) cümlesiyle dile getirmiştir. Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri öğrenci özelliklerine uygun iş yeri bulmakta sıkıntı yaşadıklarını ve işverenlerin bu bireylere uygun işleri vermediklerini dile getirmişlerdir. Öğrenci özelliklerine uygun işlerin olmayışı işten çıkarılma gibi olumsuz sonuçlar doğura bilmektedir.

Okul fiziki şartlarının uygun olmaması

Katılımcılardan öğretmenler, okulun fiziki şartlarının eğitimi olumsuz yönde etkilediğini, “Burası şu an bi özel eğitim okulu değil yani maalesef şimdi bi içsel olarak çok kötü durumdayız. Hiç bi sınıfımızın penceresi bahçeye açılmıyo. Hepsı koridora açılıyo. Sağlıklı bi ortam yok. Zaten burası okul olarak da planlanmamış. Bi bodrum kat sizde gezdiniz gördünüz. Bodrum kattan bölmeler yapılmış ve viktar sınıflara ayrılmış. Şimdi nitel yönden hiç bi atölyemiz hiç bi sınıfımız aşağı yukarı uygun değil.”(Ö9, 82-87) ifadesiyle dile getirmiştir. Öğretmenler okulun eğitim vermeye uygun olmadığını dile getirmişlerdir. Okulun bodrum katta yer alması, havalandırma sorunu, sınıf pencerelerinin koridora açılması gibi birçok sorunla karşı karşıya olduklarını dile getirmişlerdir.

Toplumun olumsuz tutumları

Katılımcılar, toplumun olumsuz tutumlarını “Biraz önyargılı bizim milletimiz.” (Ö16, 69); diyerek belirtirken, okul yöneticileri ise, “Yani insanların bakışı zaten belli onlara insanların yadırgayan bakışları zaten üstüne çektiklerini biliyorlar zaten bu çocuklar.” (Y3, 36-37) diyerek belirtmişlerdir. Toplumun önyargılı davranması zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde ve toplumsal hayata geçişte yaşanan sorunlardan biri olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Ulaşım sorunu

Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde yaşanan bir sorunun da ulaşım olduğunu katılımcılar, “En basitinden bir işe girdiği zaman bu çocuğumuzun işe gidiş gelişi nasıl sağlanacak ordan başlıyo problem.” (Y5, 97-101) şeklinde ifade etmişlerdir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinin planlanmamasının ulaşım sorununu da beraberinde getirdiği belirtilmiştir.

3.4. Katılımcıların Geçiş Hizmetlerinin Oluşturulmasına ve Yaşadıkları Sorunların Azaltılmasına İlişkin Önerileri

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin “Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş süreci ile ilgili öğretmen, okul yöneticileri ve zihin yetersizliği olan bireylerin karşılaştıkları bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” probleminde ilişkin frekans (f) dağılımı Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4

Katılımcıların Geçiş Hizmetlerinin Oluşturulmasına ve Yaşadıkları Sorunların Azaltılması Hakkındaki Önerilerine İlişkin Tema ve Kodlar

Tema	Kodlar	Öğretmen (f)	Yönetici (f)
Sorunlara ilişkin çözüm önerileri	Öğrencilerin iş yerlerine yerleştirilmesi ve denetlenmesi	10	4
	Aldıkları eğitim doğrultusunda işe yerleştirilme	9	0
	Yasal değişikliklerin ve denetimlerin yapılması	5	7
	Eksikliklerin belirlenerek okulda verilen eğitim kalitesinin artırılması	6	0
	Geçiş hizmet planlarının hazırlanması	2	5
	Okul, aile ve işverenler arasında işbirliği	2	5
	Atölyelerin çeşitlendirilmesi	2	3
	Okul temelli işletmeler (döner sermaye uygulaması)	2	3
	Projelerin geliştirilmesi	2	1
	Mentörlük uygulamasının geliştirilmesi	0	2
	EKPSS sınavlarında ayrı değerlendirme	0	1

Tablo 4’de verilen “Sorunlara ilişkin çözüm önerileri” şeklinde adlandırılan tema altında 11 farklı kod yer almaktadır. Bu kodlar “Öğrencilerin iş yerlerine yerleştirilmesi ve denetlenmesi”, “Aldıkları eğitim doğrultusunda işe yerleştirilme”, “Yasal değişikliklerin ve denetimlerin yapılması”, “Eksikliklerin belirlenerek okulda verilen eğitim kalitesinin artırılması”, “Geçiş hizmet planlarının hazırlanması”, “Okul, aile ve işverenler

arasında işbirliği” “Atölyelerin çeşitlendirilmesi”, “Okul temelli işletmeler (döner sermaye uygulaması)”, “Projelerin geliştirilmesi”, “Mentörlük uygulamasının geliştirilmesi” ve “EKPS sınavlarında ayrı değerlendirme” şeklindedir. Bu kodların her bir için öğretmen ve yöneticilerin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Belirlenen tema altındaki kodlar için öğretmen ve yönetici görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

Öğrencilerin iş yerlerine yerleştirilmesi ve denetlenmesi

Katılımcılardan öğretmenler, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde öğrencilerin işyerlerine yerleştirilmesi ve denetlenmesiyle ilgili önerilerini, “Özellikle okul mezun olduktan sonra bu çocukların artık eğitim öğretim hayatı bitiyö. Yani bir üniversite aşaması olmadığı için ekps sınavında kazananlar gerekli yerlere atana biliyo ama diğer atanamayan kişiler yani bunda kriter aranmaksızın uygun yerlere hepsinin bi kamu kurumu olur yada belediyelere olur yerleştirilmesi lazım.” (Ö3, 95-99);” Bize düşen görevler var tabi ki bunları topluma bi şekilde kazandırmamız gerekiyo. Bizim üzerimize düşen en büyük sorumluluk bu. Tabi ki okulda okuma yazma öğreticez tabi ki bilgiler vericez ama bizim birinci hedefimiz bu çocukları ekmek yiyebilecekleri para kazanabilecekleri bi işe yerleştirmek olmalı.” (Ö9, 124-128) ifadeleriyle dile getirmişlerdir.

Okul yöneticileri ise, “Öncelikle bi istisdam alanıyla bi çalışma yapılması lazım. İı dediğim gibi firmalarla görüşmeler yapılması lazım. Devletin bununla alakalı teşvik vermesi lazım hatta. Eğer bi engelli çalıştırırsınız firmanızda şunlar şunlar şunlar olucak gibi bi teşvik olması gerekiyo artı çocuklarımızla alakalı da ıı çocuklarımızı artı bi iş yerine yerleşirken artı bi eğitim verilmesi gerekiyo. İş güvenliğiyle alakalı olabilir. İı hijyen eğitimi olabilir vs bunla alakalı küçük bi eğitim verilmesi gerekiyo. Ondan sonra işte çocuğun çalışması gerekiyo ve çocuk çalışırken de aynı zamanda ee okullardan olabilir bakanlıktan olabilir sürekli kontrol edilmesi gerekiyo.” (Y9, 80-87) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Katılımcılar, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde bu bireylerin yaşadığı en büyük sorunun iş bulamamak olduğunu, okul bittikten sonra toplumsal hayata katılabilmeleri için devletin bu bireyleri işe yerleştirme konusunda adımlar atması gerektiğini belirtmişlerdir. Özel sektörün teşvik edilmesi, gerekli eğitimlerin verilmesi ve sürekli kontrollerin yapılması gerektiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Aldıkları eğitim doğrultusunda işe yerleştirilme

Öğretmenler zihin yetersizliği olan bireylerin aldıkları eğitim doğrultusunda bir işe yerleştirilmesi gerektiği ile ilgili önerilerini, “Stajyer ıı zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş yaşamında başarılı olabilmesi için ıı bence en önemli şey okulda yaptıklarını ya da uyguladıklarını iş yerinde de devam ettirebilecek kapasitedeki işletmelere verilmeli. Yani atıyorum yiyecek içecek bölümüne yerleşmiş bi öğrenci buradan çıktığında ya da staja gittiğinde o yiyecek içeceklerle ilgili alana da mutlaka çalışmalı. Atıyorum alakasız bi staj yapıyo ama o bölümde öğrendiği bilgileri orada o becerileri uygulayamıyosa ıı eğitim öğretim açısından bunun bi şeyi öğrenciye dönütü olmuyo ama atelye de öğrendiklerini eğer orda da uyguladığı zaman zaten tecrübe kazanmış oluyo.” (Ö3, 102-108); “Stajdan sora da iş yaşamı konusunda da bunlar devamlı hale getirilmeli ıı ve çocuk dediğim gibi ıı hangi işi yapıcaksa o işe yönelik eğitilmeli.” (Ö10, 71-72); Çocuklarla bire bir görüşüp istekleri sorulmalı çocukların isteğine göre atölyelere yerleştirilmeli öğrenciler severek yaptıkları ıı öğrendikleri işleri iş yaşamında da daha güzel uygulaya bilirlere diye düşünüyorum. “ (Ö13, 69-71) “diyerek açıklamışlardır. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamında başarılı olabilmesi için bu bireylerin okulda edindikleri bilgiler ışığında kurum ve kuruluşlara yerleştirilmeleri gerektiği öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Yerleştirilen öğrencilerin mesleki uygulama süresi bitiminde de istihdam edilebilmeleri gerektiği de ayrıca dile getirilmiştir. Öğrencilerin ilgi ve isteklerinin dikkate alınması yaptıkları işi severek yapmalarını ve başarıyı beraberinde getireceği belirtilmiştir.

Yasal değişikliklerin ve denetimlerin yapılması

Katılımcılardan öğretmenler, yasalara ilişkin önerilerini, “Yasal düzenlemeler yasal düzenlemelere ihtiyaç var örneğin bu öğrenciler için işte bir iş yerinde % 3'lük bir kontenjan var 100 kişilik bir iş yerinde 3 kişi engelli çalıştırma var. Ama bu üç kişinin içerisinde ıı hafif bir ortopedik zihin ıı ortopedik engeli olan bir kişide engelli olarak görülüyor. İı yani dolayısıyla ıı böle olduğu için de bizim öğrencilerimize ıı bu iş yerlerinde sıra gelmiyor. Ama bunu bu % 3 %5 'e çıkartılıp % 5'in içinden de en az % 2'si hafif ve orta düzeyde engelli olacaktır şarttır ibaresi konulursa yani bu şekilde bu şekilde bi düzenlemeyle yine ıı şey olabilir bu sorunlar çözülebilir.” (Ö5, 96-103); şeklinde belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri ise yasal değişiklikler ve denetimler ile ilgili önerilerini, “Özel eğitim müfredatının kökünden değişmesi gerekiyo.” (Y3, 54); “Yasal düzenleme yapılması lazım kesinlikle. Yani engelliğin hangi engelinin hangi yerde çalışabileceğine yönelik.” (Y8, 89-91); diyerek belirtmişlerdir. Katılımcılar yasa ve yönetmeliklerde zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinin sağlanması için değişiklik yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. İşyerlerine yaptırımların sert olması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda gerekli denetimlerin yapılması yaşadıkları sorunların azaltılması adına önemli görülmektedir.

Eksikliklerin belirlenerek okulda verilen eğitim kalitesinin artırılması

Sorunlara ilişkin çözüm önerileri arsında eksik noktaların belirlenmesi ve eğitim kalitesinin artırılmasına ilişkin düşüncelerini öğretmenler, “Herhangi bir eksikimiz varsa bu eksikin giderilmesi gerektiğini düşünüyorum gerekiyo.” (Ö6, 92-95), ifadeleriyle dile getirmişlerdir.

Geçiş hizmet planlarının hazırlanması

Katılımcılardan öğretmenler geçiş hizmet planının hazırlanmasına ilişkin önerilerini, “Çözüm olarak ıı açıkçası yani bunu çözümü aslında çok basit değil hani bunun için baştan beri bazı şeylerin çok iyi planlanması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö4, 96-97); “Öğrencilerin yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda daha ayrıntı yani tamamen öğrencinin ilgisi ve isteği göz önünde bulundurularak planlar hazırlanırsa öğrencinin de gerçekten iş yaşamına geçmesi daha başarılı olabilir.” (Ö12, 93-96) ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Okul yöneticileri ise, “Geçiş hizmetleri planları yaygınlaştırılabilir okullarda bu çocukların liseye ilk başladığı yıllardan itibaren gerekli komisyonların oluşturulup işverenlerle görüşülüp bu çocukları iş hayatına daha güzel okullarda daha donanımlı atölyelerde yetişmeleri sağlanabilir.” (Y2, 105-108); ifadeleriyle belirtmişlerdir. Katılımcılar zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde geçiş hizmetleri planının hazırlanmasının başarıyı getireceğini dile getirmişlerdir. Katılımcılar zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde geçiş hizmetleri planının hazırlanmasının başarıyı getireceğini dile getirmişlerdir.

Okul, aile ve işverenler arasında işbirliği

Geçiş sürecinde işbirliğinin çözüm yolu olduğunu katılımcılardan öğretmenler, “Daha fazla işbirliği olması gerekiyo.” (Ö10, 85) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Okul yöneticileri ise, “Büyük kurumlar olarak belediyeler olarak milli eğitim bakanlığı olarak işkur olarak sosyal güvenlik kurumları olarak bütün kurumlar olarak hani bunu bir seferberlik haline getirip evet artık biz bunları çok fazla göz ardı ettik ama biz bunları toplumda görmek istiyoruz otobüste görmek istiyoruz. İşte bir fabrikada yemekhanesinde görmek istiyoruz. Şeklinde bir seferberlik şeklinde çalışmalar başlatılabilir.” (Y10, 119-122) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Katılımcılar sorunların kestirip atılmasından ziyade çözüm için işbirliği yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Zihin yetersizliği olan bireylerin toplumsal hayatta yer alabilmesi için herkesin işbirliği içerisinde olması gerektiği belirtilmiştir.

Atölyelerin çeşitlendirilmesi

Katılımcılardan öğretmenler, atölyeler ile ilgili önerilerini, “Atölyelerin çeşitlendirilmesi olabilir öğrencilerin ıı yani ıı öğrencilerin yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda.” (Ö12, 17-18); şeklinde belirtmişlerdir. Atölyeler ile ilgili önerilerini okul yöneticileri ise, “Çocukların liseye ilk başladığı yıllardan itibaren gerekli komisyonların oluşturulup işverenlerle görüşülüp bu çocukları iş hayatına daha güzel okullarda daha donanımlı atölyelerde yetişmeleri sağlanabilir.” (Y2, 97-99) şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılar bireylerin iş hayatına daha donanımlı hazırlanması için atölyelerin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Okul temelli işletmeler (döner sermaye uygulaması)

Katılımcılardan öğretmenler okul temelli işletmelerin kurulması önerilerini, “Ama en başından beri okulların öle dizayn edilmesi lazım ki bu öğrenciler dışarda çalışmayacak belli ki okulda çalışmaları gerekiyor.” (Ö4, 103-109) şeklinde dile getirmişlerdir. Okul yöneticileri ise, “Devlet sektörünün sanki bu işin içerisine birazcık daha girmesi bu çocukların çalışabileceği atelyeler üretim yapacağı işletmeler kurulması buralarda çocukların gözetim altında yani ıı yani özellikle öğretim gözetiminde öğretmen gözetimi altında çalışmalarını daha uygun olacağını düşünüyorum.” (Y5, 106-109); “Bu tür okulların döner sermaye işletmelerinin kuvvetlendirilmesine gidilebilir.” (Y8, 92-93) şeklinde dile getirmişlerdir. Katılımcılar toplumsal hayatta iş bulamayan öğrenciler için okul temelli işletmelerin kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu şekilde zihin yetersizliği olan bireylerin daha güvenli ortamlarda olabilecekleri dile getirilmiştir.

*Projelerin geliştirilmesi*Katılımcılardan öğretmen ve okul yöneticileri, projelerin geliştirilmesiyle ilgili önerilerini, “Devletin son yıllarda desteği çok fazla. Ama mezun olduktan sonrada bu bu şekilde. Mesela şimdi engelsiz kafe kusursuz kafe engelsiz Pazar diyip açılabilir.... anne kız projeleri çok istedim geliştirmeyi çocuk üniversite kazanamıyacak okuyamayacak ama aynı aldığı meslek eğitimi annesi de sertifikalı olarak alsın kadınlar böyle bir araya gelsin kooperatif kursunlar Pazar oluştursunlar.” (Ö14, 177-182); “Zihinsel engelli olan öğrencilerin mesleki eğitim kurumlarında ortaklıklar projeler yapılması lazım.” (Y6, 100-101) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Hazırlanan projelerle zihin yetersizliği olan bireylerin okul sonrası için pazar yerleri, küçük atölyeler yapılabileceği, anne kız projelerinin geliştirilebileceği öneriler arasında yer almıştır.

EKPSS sınavlarında ayrı değerlendirme

Kamu personeli seçme sınavında zihin yetersizliği olan bireyler için ayrı bir değerlendirme yapılması gerektiği ile ilgili önerilerini, “E kpss dediğimiz sınavda engelli memur alımı sınavındaki dezavantaj ortadan kaldırılabilir. Zihinsel engellilere ayrı bir sınav yapılabilir ya da bunlara daha fazla engelli memur alınıp kuraya dönüştürülebilir.”(Y2, 109-111) şeklinde dile getirmişlerdir. Zihin yetersizliği olan bireylerin bireysel özellikleri gözetilerek sınavların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca alımların sayısının artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Mentörlük uygulamasının geliştirilmesi

Okul yöneticileri mentorluk uygulamaları ile ilgili önerilerini, “Yani aslında bu ön yargının ortadan kalkması lazım ı bunun dışında çalışma ortamların da çalışma arkadaşlarının bu çocuklara destek olması lazım. Yani bi nevi koçluk dediğimiz mentorluk dediğimiz şeylerde yani o ortamda çocuklara ı işi öğretmeli işin yapılabilirliği noktasında çocuklara destek olması iletişim kurması dışlamaması.” (Y6, 74-78) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinde işyerine uyumun kolaylaşması için mentorluk (koçluk) uygulamalarının yapılması katılımcılar tarafından dile getirilen bir diğer çözüm önerisidir.

3.5. Katılımcıların Geçiş Hizmetleri Planında Bulunması Gerekenlere Yer Verme Durumlarının İncelenmesi

Öğretmen ve okul yöneticilerinden geçiş hizmet planında bulunması gerekenlerden yola çıkarak hazırlanan kontrol listesini doldurmaları istenmiştir. Öğretmen ve okul yöneticilerinin kontrol listesine verdikleri cevaplar doğrultusunda frekans dağılımlarına Tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5

Katılımcıların Geçiş Hizmetleri Planında Bulunması Gerekenlere Yer Verme Durumlarının İncelenmesine İlişkin Frekans Tablosu

Geçiş hizmet planı kontrol listesi sonuçları	Öğretmen		Yönetici	
	E	H	E	H
1. Bir mesleğe hazırlanan öğrencilerimiz için Geçiş hizmetleri planı vardır.	3	14	2	8
2. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyin bireyselleştirilmiş eğitim programı ile geçiş planını ilişkilidir.	3	14	2	8
3. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireylerin performans düzeyleri yer almaktadır.	3	14	2	8
4. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyler için mesleki becerilerine yönelik uzun dönemli amaçlar yer almaktadır.	4	13	2	8
5. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyler için mesleki becerilerine yönelik kısa dönemli amaçlar yer almaktadır.	4	13	2	8
6. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireyler için mesleki becerilerine yönelik öğretim planı yer almaktadır	4	13	2	8
7. Geçiş hizmetleri planında; öğretmenlerin sorumlulukları yer almaktadır.	3	14	2	8
8. Geçiş hizmetleri planında; okul yöneticilerinin sorumlulukları yer almaktadır.	3	14	2	8
9. Geçiş hizmetleri planında; ailelerin sorumlulukları yer almaktadır.	2	15	2	8
10. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin iş güvenliğine ilişkin sorumlulukları yer almaktadır.	4	13	1	9
11. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için sosyal güvence sorumlulukları yer almaktadır.	4	13	2	8
12. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için yemek hizmetleri yer almaktadır.	4	13	2	8
13. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireylere ödenecek çalışma ücreti yer almaktadır.	4	13	2	8
14. Geçiş hizmetleri planında; işverenlerin zihin yetersizliği olan bireyler için ulaşım hizmetleri yer almaktadır.	2	15	1	9
15. Geçiş hizmetleri planında; zihin yetersizliği olan bireye iş yerinde gereksinim duyduğu destekler yer almaktadır.	3	14	2	8

Tablo 5’de verilen “Geçiş hizmet planı kontrol listesi sonuçları” şeklinde adlandırılan tema altında katılımcıların geçiş hizmetleri planına yer verme durumlarının incelenmesine ilişkin frekans tablosu kontrol listesi tablosu her maddeye verilen “evet” ve “hayır” cevapları toplanarak okul yöneticisi ve öğretmenler için ayrı ayrı belirtilmiştir.

Geçiş hizmet planı kontrol listesi maddelerini öğretmen ve okul yöneticileri “evet” ve “hayır” şeklinde cevaplandırmışlardır. Bu planın hazırlanma zorunluluğu bulunmamaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcılar, BEP hazırlama, mesleki uygulama, atölyelere yönlendirme, mesleki eğitim, projelerle işe hazırlık çalışmaları, iş sağlığı ve güvenliği, iş ahlakı ile ilgili çalışmalar yaptıklarını dile getirmişlerdir. Fakat geçiş hizmetleri planı hazırlanmadığını ve hazırlanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Çıkan sonuçlarda evet cevabının alınması bu süreçle ilgili bilgi gereksinime ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Kontrol listesinden elde edilen veriler yarı yapılandırılmış görüşme sorularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Mesleki eğitim merkezleri ve iş uygulama merkezlerinde görev yapan öğretmen ve okul yöneticileri geçiş hizmet planları hazırlamadıklarını fakat zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş yapabilmeleri için bazı uygulamaları gerçekleştirdiklerini dile getirmişlerdir. Bunlar; iki senedir devam eden mesleki uygulama, her öğrenci için hazırlanan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı, atölyelerde mesleğe hazırlık çalışmaları yürütülmektedir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişi ile ilgili çalışmalar yapılmasına rağmen bazı konularda sorunlar yaşadıklarını bunların her öğrenci için mesleki uygulama yapılamaması, atölyelerde materyal eksikliği yaşadıklarından dolayı eğitimde aksaklıkların olduğunu ve işverenlerin zihin yetersizliği olan bireylere karşı olumsuz tutum sergilemeleridir. Yaşanan sorunların çözülebilmesi için geçiş hizmet planları hazırlanarak okulda verilen eğitimin kalitesinin artırılması, yasa ve yönetmeliklerde bir takım değişikliklere ihtiyaç olduğu, aynı zamanda yasa ve yönetmeliklerin denetimlerinin yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmanın amacı, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinde öğretmen ve okul yöneticilerinin bilgi düzeylerini, bu süreçte yaptıklarını, sorumluluklarını, karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir. Geçiş hizmet planı ile ilgili öğretmen ve okul yöneticilerinin bilgilerinin okulda yapılması gereken uygulamalarla sınırlı olduğu, bu konuda birçok kişi, kurum ve kuruluşun sorumluluğu olması gerektiği, mesleğe hazırlık çalışmaları yapıldığı, yaşanan en büyük sorunun iş yaşamına geçişin yeteri kadar sağlanamaması ve bu konuda yasa ve yönetmeliklerde değişikliğe gidilmesi gerektiğidir.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerde, görüşlerini belirtmeleri istenen ilk konu geçiş hizmetleri planlaması ile ilgili bilgilerine ilişkindir. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişiyle ilgili mesleki uygulama, mesleki alanlara yönlendirme, yasa ve yönetmelikler, geçiş hizmet planı ve EKPS konularında bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Fakat frekans değerlerine bakıldığında az sayıda öğrenmen ve okul yöneticisinin geçiş planı ile ilgili bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Öğretmen ve yöneticilerin geçiş konusundaki bilgi eksikliklerinin nedeninin bu konunun ülkemizde yeni yeni gündeme gelmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çünkü mevcut yasa ve yönetmeliklerde geçiş ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Oysa Amerika Birleşik Devletleri’ndeki “Engelli Bireyler Eğitim Yasası’nda (IDEA, 2004) geçiş süreci ile ilgili yaptırımlar yer almış, özel gereksinimli bireylerin bireyselleştirilmiş eğitim programına geçiş bileşeninin eklemesi ile her birey için bireyselleştirilmiş geçiş hizmetleri planı hazırlanması zorunlu hale getirilmiştir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişi için bireylerin ilgileri ve ihtiyaçları doğrultusunda sorunsuz bir şekilde geçiş sürecinin planlanması gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Mazzotti ve diğerleri 2009). Ancak Türkiye’deki özellikle son yıllarda çıkarılan yasalarda (EHK,2005, EHİS, 2009, ÖEHY, 2012) geçiş ile ilgili bir maddeye rastlanılmamıştır. Bu durum hem mevzuattaki eksiklikleri ortaya koymakta hem de öğretmenler ile yöneticilerin bilgi eksikliklerini açıklamaktadır.

Bununla birlikte görüşlerini belirtmeleri istenen ikinci konu sorumluluklarına ilişkindir. Burada ailenin, öğretmenlerin, okul yönetiminin, devletin, işverenlerin, sivil toplum kuruluşlarının, belediyelerin sorumlulukları olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca geçiş planına ilişkin sorumluluklarının neler olduğu konusunda farklı kurum ve kuruluşların sorumluluklarından bahsetmişlerdir. Geçiş hizmetleri planının hazırlanması konusundaki sorumluluklarının olduğundan bahsetmemişlerdir. Bu da geçiş konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olunmadığını göstermektedir. Diğer taraftan yapılan çalışmalar (Avcıoğlu 2015; Test ve Mazzotti, 2011) geçişte öğretmenlerin, okul yönetiminin, yetersizliği olan bireylerin, ebeveynlerin, ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin kısacası bireyin hayatında önemli olan herkesin yer almasını ve bu paydaşların, bilgilendirilmeleri ve sorumluluk almaları gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Çalışmadan elde edilen üçüncü bulgu katılımcıların zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişiyle ilgili mesleki alanlara yönelik Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırladıkları, mesleki uygulama yaptıkları, öğrencileri atölyelere yönlendirdikleri, mesleki eğitim verdikleri, projeler gerçekleştirdikleri, iş sağlığı, güvenliği ve ahlakına ilişkin eğitimler gerçekleştirdikleridir. Frekans değerlerine bakıldığında öğretmen ve okul yöneticilerinin iş yaşamına geçişiyle ilgili en çok yaptıkları uygulamanın BEP hazırlamak olduğu görülse de katılımcılar yazılan bu bilgileri çoğu zaman hayata geçirmediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler ve yöneticileri BEP hazırlama sürecinde zihin yetersizliği olan öğrencinin, öğretmenlerinin, velisinin ve diğer kişilerin görüşlerinin alındığını dile getirmişlerdir. Ayrıca öğrencinin ilgilerine, ihtiyaçlarına ve yapabildiklerine

odaklanıldığı belirtilmiştir Ancak bu bulgu okullardaki öğrenci sayıları ile mevcut atölye sayıları göz önünde bulundurularak ileri araştırmalarda daha detaylı incelenebilir, öğrencilerin ilgilerine, ihtiyaçlarına ve yapabildiklerine ne kadar yer verildiği ortaya konabilir. Çünkü yapılan çalışmalar (Bang ve Lamb, 1997; Schwartz, Holburn ve Jacobson, 2000; Kohler ve Field, 2003; Cobb ve Alwell, 2009; Sitlington, Neubert ve Clark, 2010) hazırlanan geçiş hizmetleri planlarında öğrencinin merkeze alınmasını vurgulamakta, öğrenciye okul sonrası istihdam, eğitim ve bağımsız yaşam seçeneklerini araştıran, tercihlerini ve hayallerini gerçekleştirme fırsatı sunan planlar olması gerektiğini belirtmektedirler.

Öğretmen ve okul yöneticilerinin yaşadıkları sorunlara ilişkin dördüncü bulguya bakıldığında ise yaşanan sorunlar arasında zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçişinin istenen düzeyde olmaması, mesleki uygulamanın zorunlu olmayışı, materyal eksikliği öğretmen, aile ve işverenlerin bilgi eksikliği, işverenlerin olumsuz tutumları, öğrencilerin işyerine uyum sorunu olduğu bulunmuştur. Ayrıca katılımcılardan okul yöneticileri yasa ve yönetmeliklere ilişkin denetim mekanizmasının olmayışının sorun teşkil ettiğini dile getirmiştir. Bu bulgular Gündoğdu (2010)'nun yaptığı araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmacı çalışmasında devletin üzerine düşen görevleri yerine getirmediğini, uygulama boyutunda sorunlar yaşandığını, zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamına geçemediği bulgularına ulaşmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen beşinci bulgu da öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin geçiş hizmetlerinin oluşturulmasında ve yaşadıkları sorunların azaltılmasına ilişkin önerileridir. Geçiş hizmetlerinin oluşturulmasında ve yaşadıkları sorunların azaltılmasına ilişkin öneriler öğretmen ve okul yöneticileri açısından farklılıklar göstermektedir. Öğretmenler en çok öğrencilerin iş yerlerine yerleştirilmesi ve denetlenmesi, aldıkları eğitim doğrultusunda işe yerleştirilmesi, eksikliklerin belirlenerek okulda verilen eğitim kalitesinin artırılması, yasal değişikliklerin ve denetimlerin yapılması alanlarında önerilerde bulunmuşlardır. Okul yöneticilerinin en çok ifade ettikleri öneriler ise yasal değişikliklerin ve denetimlerin yapılması, geçiş hizmet planlarının hazırlanması, okul, aile ve işverenler arasında işbirliğinin yapılmasına ilişkindir. Katılımcılardan her iki grup da yasal değişikliklerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu bulgu Uçar (2016) ve Özbey (2015)'in gerçekleştirdiği araştırma verileriyle örtüşmektedir. Uçar (2016), zihin yetersizliği olan bireylerin istihdam sürecinde yer alan paydaşların istihdam sürecine yönelik görüş ve önerilerin incelediği araştırmasında da atölye sayısının ve çeşitliliğinin artırılması, okul aile ve işverenler arasında işbirliğinin artırılması, yasal düzenlemeler ile eğitim müfredatının değiştirilmesi gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Öğretmen ve okul yöneticilerinin geçiş hizmetleri planında (GHP) bulunması gerekenlere yer verme durumlarının incelenmesine ilişkin bulgular, çalışmanın son bulgularını oluşturmaktadır. Geçiş hizmet planı kontrol listesi sonuçlarına bakıldığında, öğretmen ve okul yöneticilerinin en çok hayır cevabı verdiği görülmektedir. Evet cevabı veren öğretmen ve okul yöneticileri de bulunmaktadır Bu sonuçlar dikkate alındığında geçiş hizmetleri konusunda bazı hususların yaşama geçirildiği, fakat bir plan doğrultusunda yapılmamasından ötürü "evet" cevabı verildiği görülmektedir. Bunun en temel sebeplerinden biri yasal düzenlemede geçiş hizmetlerine yer verilmemesinin olduğu düşünülmektedir. Zihin yetersizliği olan bireylerin iş yaşamında yer alabilmeleri için geçiş ve geçiş hizmet planlarının yönetmelikte yer alması, bu planlar hazırlanırken bireylerin öğretmenleri, ebeveynler, ilgili kurum temsilcileri, yetersizliği olan öğrencilerde dahil öğrencinin hayatında önemli olan herkesin dahil edilmesi, geçiş, geçiş hizmetleri, geçiş değerlendirmesi konularında öğretmenler, okul yönetimi, aile, işverenlere yönelik bilgilendirici konferans, hizmet içi eğitim, seminerler vb. düzenlenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca iş yaşamına geçiş sürecine ilişkin ailelerin, işverenlerin bakış açısının incelendiği araştırmaların gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak bu araştırmada, zihin yetersizliği olan bireylerin eğitim aldıkları mesleki eğitim merkezi ve iş uygulama merkezinde görev yapan meslek öğretmenlerinin geçiş, geçiş hizmetlerinin planlanması ile ilgili bilgilerinin olmadığı, bu konuda herhangi bir çalışma yapmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Geçiş ve geçiş hizmetleri ve planlama ile ilgili süreçte görev ve sorumluluğu olan öğretmen, ebeveyn, ilgili kurum temsilcileri ve yetersizliği olan öğrencilerde dahil öğrencinin hayatında önemli olan herkese gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır.

Ayrıca yasa ve yönetmeliklerde geçiş ve geçiş hizmetlerinin uygulanmasına dair herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Yasa ve yönetmeliklerde geçiş, geçiş hizmetleri, geçiş planlaması ile ilgili değişiklikler yapılarak sistematik bir şekilde uygulanmalıdır.

Öğretmen ve okul yöneticilerinin yaşadıkları sorunlara bakıldığında iş yaşamına geçişin istenen düzeyde olmaması, mesleki uygulamaya ilişkin sorunlar yaşanması, okulun materyal eksikliği, işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği bulgularına ulaşılmıştır. Bu sorunların giderilebilmesi için geçiş hizmet planlarının hazırlanması süreçte yaşanan sorunların azaltılması açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Her bir öğrenci için ayrı ayrı hazırlanan planlar ile mesleki uygulama yapılarak, işbirliği sağlanarak öğrencinin ilgi istekleri doğrultusunda iş yaşamına geçişi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- 657 Sayılı Devlet Memurluğu Kanunu [657 Civil Servants Law] (1965). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 12056, 23 Temmuz [July] 1965.
- 4857 Sayılı İş Kanunu [4857 Labor Law] (2003). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 25134, 10 Haziran [June] 2003.
- 5378 sayılı Özel Gereksinimi Olan Bireyler Kanunu [5378 Individuals with Special Needs Law] (2005). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 5378, 01 Temmuz [July] 2005.
- Americans With Disabilities Act Amendments Act (2008). PL 110-325 (S 3406), 25 September 2008. Retrieved from <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.pdf>
- Avcıoğlu, H. (2013). *Özel gereksinimi olan bireylerin değerlendirilmesi [Evaluation of individuals with special needs]*. Ankara: Vize Basın Yayın.
- Avcıoğlu, H. (2015). *A'dan Z'ye Bep [A to Z Bep]*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Baer, R. M., Daviso, A. W., Flexer, R. W., McMahan Queen, R. & Meindl, R. S. (2011). Students with intellectual disabilities: Predictors of transition outcomes. *Career Development for Exceptional Individuals*, 34(3), 132-141. doi: 10.1177/0885728811399090
- Baer, R. M., Flexer, R. W., Beck, S., Amstutz, N., Hoffman, L., Brothers, J., Stelzer, D. & Zechman, C. (2003). A collaborative followup study on transition service utilization and post-school outcomes. *Career Development for Exceptional Individuals*, 26(1), 7-25. doi: 10.1177/088572880302600102
- Bang, M. & Lamb, P. (1997). *Impacts of an Inclusive School-to-Work Program*. Paper presented at the Annual Convention of the Council for Exceptional Children, Salt Lake City, Utah.
- Blackorby, J. & Wagner, M. (1996). Longitudinal postschool outcomes of youth with disabilities: Findings from the National Longitudinal Transition Study. *Exceptional Children*, 62(5), 399-413. doi: 10.1177/001440299606200502
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri [Scientific research methods]* (4. baskı) [4th ed.]. Ankara: Pegem Akademi.
- Carter, E. W., Austin, D. & Trainor, A. A. (2012). Predictors of postschool employment outcomes for young adults with severe disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*, 23(1), 50-63. doi: 10.1177/1044207311414680
- Carter, E. W., Trainor, A. A., Cakiroglu, O., Swedeen, B. & Owens, L. A. (2010). Availability of and access to career development activities for transition-age youth with disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 33(1), 13-24. doi: 10.1177/0885728809344332
- Carter, E. W., Trainor, A. A., Ditchman, N., Swedeen, B. & Owens, L. (2011). Community-based summer work experiences of adolescents with high-incidence disabilities. *The Journal of Special Education*, 45(2), 89-103. doi: 10.1177/0022466909353204
- Cawthon, S. W., Wendel, E. M., Bond, M. P. & Garberoglio, C. L. (2016). The impact of intensive vocation-related course taking on employment outcomes for individuals who are deaf. *Remedial and Special Education*, 37(3), 131-145. doi: 10.1177/0741932516635753
- Cihak, D. F., Kessler, K. & Alberto, P. A. (2008). Use of a handheld prompting system to transition independently through vocational tasks for students with moderate and severe intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(1), 102-110.
- Cimera, R. E., Burgess, S. & Bedesem, P. L. (2014). Does providing transition services by age 14 produce better vocational outcomes for students with intellectual disability? *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 39(1), 47-54. doi: 10.1177/1540796914534633
- Cimera, R. E., Burgess, S. & Wiley, A. (2013). Does providing transition services early enable students with ASD to achieve better vocational outcomes as adults? *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38(2), 88-93. doi: 10.2511/027494813807714474
- Cobb, R. B. & Alwell, M. (2009). Transition planning/coordinating interventions for youth with disabilities: A systematic review. *Career Development for Exceptional Individuals*, 32(2), 70-81. doi: 10.1177/0885728809336655
- Cummings, R., Maddux, C. D. & Casey, J. (2000). Individualized transition planning for students with learning disabilities. *The Career Development Quarterly*, 49(1), 60-72. doi: 10.1002/j.2161-0045.2000.tb00751.x
- Davies, M. D. & Beamish, W. (2009). Transitions from school for young adults with intellectual disability: Parental perspectives on "life as an adjustment". *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34(3), 248-257. doi: 10.1080/13668250903103676
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (1998). Introduction: Entering the Field of Qualitative Research, *Handbook of Qualitative Research* (pp1-17). London: Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dunn, C. (1996). A status report on transition planning for individuals with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 29(1), 17-30. doi: 10.1177/002221949602900105

- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]* (2009). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 27288, 27 Mayıs [May] 2009.
- Erdem, R. (2017). Zihinsel yetersizliği olan çocuklar. [Children with individual disability]. A. Arı & M. Sönmez-Kartal (Ed.), in *Tüm öğretmenlik programları için özel eğitime giriş* (pp. 97-130). Konya: Eğitim Yayınevi [Konya, Turkey: Education Publishing].
- Evert-Cimera, R. (2010). Can community-based high school transition programs improve the cost-efficiency of supported employment? *Career Development for Exceptional Individuals*, 33(1), 4-12. doi: 10.1177/0885728809346959
- Ferguson, P. M., Ferguson, D. L. & Jones, D. (1988). Generations of hope: Parental perspectives on the transitions of their children with severe retardation from school to adult life. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 13(3), 177-187. doi: 10.1177/154079698801300308
- Foley, K., Dyke, P., Girdler, S., Bourke, J. & Leonard, H. (2012). Young adults with intellectual disability transitioning from school to post-school: a literature review framed within the ICF. *Disability and Rehabilitation*, 34(20), 1747-1764. doi: 10.3109/09638288.2012.660603
- Güler, A., Halicioğlu, M. B., & Tařđın, S. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gündoğdu, A. (2010). *Bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüşleri [Opinions of teachers and school administrators of a vocational school about job placement of individuals with mental retardation]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 258111)
- Güneş, N. & Akçamete, G. (2014). Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı: Çorum ili örneği [Vocational employment of individuals with special needs the case of Çorum]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi [Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education]*, 15(3), 1-15.
- Halpern, A. S. (1994). The transition of youth with disabilities to adult life: A position statement of the Division on Career Development and Transition, the Council for Exceptional Children. *Career Development for Exceptional Individuals*, 17(2), 115-124. doi: 10.1177/088572889401700201
- Harvey, M. W. (2002). Comparison of postsecondary transitional outcomes between students with and without disabilities by secondary vocational education participation: Findings from the National Education Longitudinal Study. *Career Development for Exceptional Individuals*, 25(2), 99-122. doi: 10.1177/088572880202500202
- Hendricks, D. R. & Wehman, P. (2009). Transition from school to adulthood for youth with autism spectrum disorders: Review and recommendations. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(2), 77-88. doi: 10.1177/1088357608329827
- Huberman, A. M., & Miles, M. B. (1994). Data management and analysis methods.
- Individuals with Disabilities Education Act (IDEA)* (2004). PL 108-446, 3 December 2004. Retrieved from <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ446/pdf/PLAW-108publ446.pdf/>
- King, G. A., Baldwin, P. J., Currie, M. & Evans, J. (2006). The effectiveness of transition strategies for youth with disabilities. *Children's Health Care*, 35(2), 155-178. doi: 10.1207/s15326888chc3502_4
- Koçak-Canbaz, F. & Öz, M. (2013). Nitel araştırma türleri. [Qualitative research types]. S. Turan (Ed.), in *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. baskı) [3rd ed.], (pp. 21-38). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık [Ankara, Turkey: Nobel Academic Publishing].
- Kohler, P. D. & Field, S. (2003). Transition-focused education: Foundation for the future. *The Journal of Special Education*, 37(3), 174-183. doi: 10.1177/00224669030370030701
- Landmark, L. J., Ju, S. & Zhang, D. (2010). Substantiated best practices in transition: Fifteen plus years later. *Career Development for Exceptional Individuals*, 33(3), 165-176. doi: 10.1177/0885728810376410
- Lehmann, J. P., Bassett, D. S., Sands, D. J., Spencer, K. & Gliner, J. A. (1999). Research translated into practices for increasing student involvement in transition-related activities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 22(1), 3-19. doi: 10.1177/088572889902200102
- Mazzotti, V. L., Rowe, D. A., Kelley, K. R., Test, D. W., Fowler, C. H., Kohler, P. D. & Kortering, L. J. (2009). Linking transition assessment and postsecondary goals: Key elements in the secondary transition planning process. *Teaching Exceptional Children*, 42(2), 44-51. doi: 10.1177/004005990904200205
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [Special Education Services Regulation]* (2012). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 28360, 21 Temmuz [July] 2012.
- Mellard, D. F. & Lancaster, P. E. (2003). Incorporating adult community services in students' transition planning. *Remedial and Special Education*, 24(6), 359-368. doi: 10.1177/07419325030240060701

- Özbeç, F. (2015). *Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere iş analizi temelinde tekstil işçiliği becerilerinin öğretilmesi [Teaching the textile labour skills based on job analysis to students with intellectual disabilities: Action research]* (Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished doctoral dissertation, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 419289)
- Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik [Regulation on Private Vocational Rehabilitation Centers] (2006). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 26156, 02 Mayıs [May] 2006.
- Phelps, L. A. & Hanley-Maxwell, C. (1997). School-to-work transitions for youth with disabilities: A review of outcomes and practices. *Review of educational research*, 67(2), 197-226. doi: 10.3102/00346543067002197
- Rosenkoetter, S. E., Whaley, K. T., Hains, A. H. & Pierce, L. (2001). The evolution of transition policy for young children with special needs and their families: Past, present, and future. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21(1), 3-15. doi: 10.1177/0271112140102100101
- Schwartz, A. A., Holburn, S. C., & Jacobson, J. W. (2000). Defining person centeredness: Results of two consensus methods. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 35(3), 235-249.
- Sever, M. (2015). Nitel ve karma yöntem araştırmaları (M. Sever, Çev.). In A. Aypay (Ed.), Araştırma yöntemleri desen ve analiz. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sitlington, P. L., Neubert, D. A. & Clark, G. M. (2010). *Transition education and services for students with disabilities*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education.
- Snell, M. E. & Brown, F. (2011). *Instruction of students with severe disabilities* (7th ed.). Upper Saddle River, N.J: Pearson.
- Stewart, D. A., Law, M. C., Rosenbaum, P. & Willms, D. G. (2002). A qualitative study of the transition to adulthood for youth with physical disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 21(4), 3-21. doi: 10.1080/J006v21n04_02
- Test, D. W. & Mazzotti, V. L. (2011). Transitioning from school to employment. In M. E. Snell ve B. Fredda (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities* (7th ed.). Upper Saddle River, N.J: Pearson.
- Test, D. W., Mazzotti, V. L., Mustian, A. L., Fowler, C. H., Korterling, L. & Kohler, P. (2009). Evidence-based secondary transition predictors for improving postschool outcomes for students with disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 32(3), 160-181. doi: 10.1177/0885728809346960
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) [Turkish Statistical Institute] (2010). *Engelli istatistikleri [Disabled statistics]*. Retrieved from http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- Uçar, A., S. (2016). *Zihin yetersizliği olan bireylerin istihdam sürecinde yer alan paydaşların istihdam sürecine yönelik görüş ve önerileri [Opinions and suggestions of the stakeholders involved in the employment process of individuals with intellectual disabilities for the employment process]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 438264)
- Wagner, M., Newman, L., Cameto, R., Javitz, H. & Valdes, K. (2012). A national picture of parent and youth participation in IEP and transition planning meetings. *Journal of Disability Policy Studies*, 23(3), 140-155. doi: 10.1177/1044207311425384
- Wehman, P. (2006). *Life beyond the classroom: Transition strategies for young people with disabilities*. Baltimore: Brookes Publishing Company.
- Wehman, P., Schall, C., Carr, S., Targett, P., West, M. & Cifu, G. (2014). Transition from school to adulthood for youth with autism spectrum disorder: What we know and what we need to know. *Journal of Disability Policy Studies*, 25(1), 30-40. doi: 10.1177/1044207313518071
- Wood, J. W. (2006). *Teaching students in inclusive settings: Adapting and accommodating instruction*: Prentice Hall.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri [Qualitative research methods in the social sciences]* (9. baskı) [9th ed.]. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik [Implementing Regulation on Domestic Employment Services] (2009). T.C. Resmi Gazete [Turkish Republic Official Journal], 27210, 25 Nisan [April] 2009.
- Yücesoy, Ş. (2002). *Zihin özürlü öğrencilere fotokopi çekme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği [The Effectiveness of simultaneous prompting procedure on teaching photo copy skill to students with mental retardation]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 117310).

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Transitions are generally discussed in two ways as vertical and horizontal transition. Vertical transitions are defined as the transition from one system to another in a timed and sequential manner (from early intervention to pre-school, from pre-school to nursery class), while horizontal transitions are defined as services offered to individuals with special needs by different environments and individuals. Transition from secondary education to job and occupation between vertical transitions is also important for individuals with special needs.

The vertical transition to work and profession is defined as a result-oriented process that includes services and employment experiences for employment. The transition to business life covers the high school and the post and serves as a bridge between the security structure offered by the school and the opportunities and risks of the profession. The transition process needs to be planned in detail so that individuals with special needs can be placed in a work in line with their knowledge, skills, wishes and abilities. In this process, the preparation of Individualized Education Program (IEP) is not sufficient, and in addition to the IEP, an Individualized Transition Service Plan (ITSP) is prepared, its implementation from the 9th grade, and the necessary evaluations are made in the process and the emphasis is placed on the recruitment of these individuals in the direction of the education they received.

When the literature on the process of transition of individuals with intellectual disabilities to the work life is examined, it is seen that some studies have been done. But in our country there is no study on the transition period of individuals with intellectual disabilities to work life. This research is considered important in terms of revealing the current situation regarding the applications in the transition process of individuals with intellectual disabilities, examining the issues of work life and transition issues of individuals with intellectual disabilities, and making recommendations for changes to the legislation. The aim of the course is to determine what the school administrators know, what they do in this process, their responsibilities, the problems they face and their solution suggestions.

2. Method

In the study, qualitative research method was used to reveal the perceptions of teachers and school administrators in the process of transition of individuals with intellectual disability to work life.

In this study, semi-structured interview technique was preferred among interview techniques in order to examine the transition process of individuals with intellectual disability. Another data collection tool used in the research is the checklist. The purpose of the checklist is to diversify the data and to make in-depth information by making comparisons.

In this research, criterion sampling was used from purposive sampling methods. In this study, the criterion of criterion sampling is; teachers and school administrators who provide the transition to work life of individuals with intellectual disability. In line with this criterion, the participants of the study consist of special education job application centers affiliated to the Directorate of National Education in Bolu and Duzce city centers in 2016-2017 academic year and vocational teachers and school administrators working in special education vocational training centers. A total of 27 people, 17 of whom were teachers and 10 school administrators, were interviewed. The interviews were conducted as one-to-one interviews.

Interviews were conducted by the researcher. After the interviews, the participants were informed about how to fill out the checklist and were asked to respond accordingly. The interview questions and the data obtained from the checklist were analyzed by content analysis technique.

The categories have been formed by taking into consideration the general framework of the research. After the creation of the categories, themes were created. At this stage, the researchers formed the themes and the codes under each problem case based on the data obtained from the documents where the interviews were transcribed. In the interviews, she made interpretations by comparing the data of the checklists who quoted from the speeches of the teachers. The topics obtained as a result of these processes formed the themes of the study.

3. Findings, Discussion and Results

In the interviews with the participants, the first issue to which they are asked is their knowledge of the transition services planning. When the opinions of the participants are examined, they stated that they have knowledge about professional practice related to the transition of people with mental deficiency to work life, orientation to professional fields, laws and regulations, transition service plan and EPPSE (electronic public personnel

selection exam). However, when frequency values are considered, it is seen that a small number of learners and school administrators have knowledge about the transition plan. In addition, they talked about the responsibilities of different institutions and organizations about their responsibilities regarding the transition plan. They have not mentioned that they have responsibilities for the preparation of the transition services plan. This shows that there is not enough information about the transition. It is thought that the reason of the lack of knowledge of teachers and administrators about the transition may be due to the recent introduction of this issue in our country. Because there is no information about transition in current laws and regulations.

Another result obtained from the study is that the participants prepared the Individualized Education Program for the occupational areas related to the transition of the individuals with intellectual disability to the work life, applied professional practice, directed the students to the workshops, provided vocational training, carried out projects and they carried out trainings on occupational health, safety and morality. When the frequency values are examined, it is seen that teachers and school administrators do most likely to prepare IEPs for the transition to work life, although the participants stated that they do not implement this information most of the time. Teachers and managers stated that the opinions of the students, teachers, parents and other people who had intellectual disability were taken during the preparation process.

When the problems of teachers and school administrators are examined, it is found that the problems of individuals with intellectual disability cannot be transferred to work life, lack of professional application, lack of materials, lack of knowledge of teachers, family and employers, negative attitudes of employers, and adaptation of students to workplace. In addition, the school administrators stated that the lack of supervision mechanism related to laws and regulations was a problem.

Another finding obtained from this study is related to the suggestions of teachers and school administrators on the development of the transition services and the reduction of the problems they experience. Suggestions related to the creation of transition of the problems vary in terms of teachers and school administrators. The teachers made recommendations about placement and supervision of the students in their workplaces, placement in line with the education they received, determining the deficiencies, increasing the quality of education given in the school, and making legal changes and inspections. Both groups stated that legal changes should be made.

Findings related to examining the situation of teachers and school administrators to include what should be included in the transition services plan constitute the final findings of the study. When we look at the results of the transition service plan checklist, it is seen that the teachers and school administrators give the most “no” answers. There are also teachers and school administrators who give the answer. When these results are taken into consideration, it is seen that some aspects of transition services have been implemented, but “yes” is given because of not being made in line with a plan.

As a result, in this research, it was found that vocational teachers working in vocational education center and work application center, where individuals with intellectual disabilities are educated, do not have any information about planning of transition and transition services and they do not do any studies on this subject. In addition, there is no obligation in the laws and regulations for the implementation of transition end transition services. When the problems experienced by teachers and school administrators were examined, it was found that the transition to work life was not at the desired level, problems related to professional practice, lack of material in the school and the need for cooperation were developed. In order to address these problems, it is considered that transition service plans should be prepared.